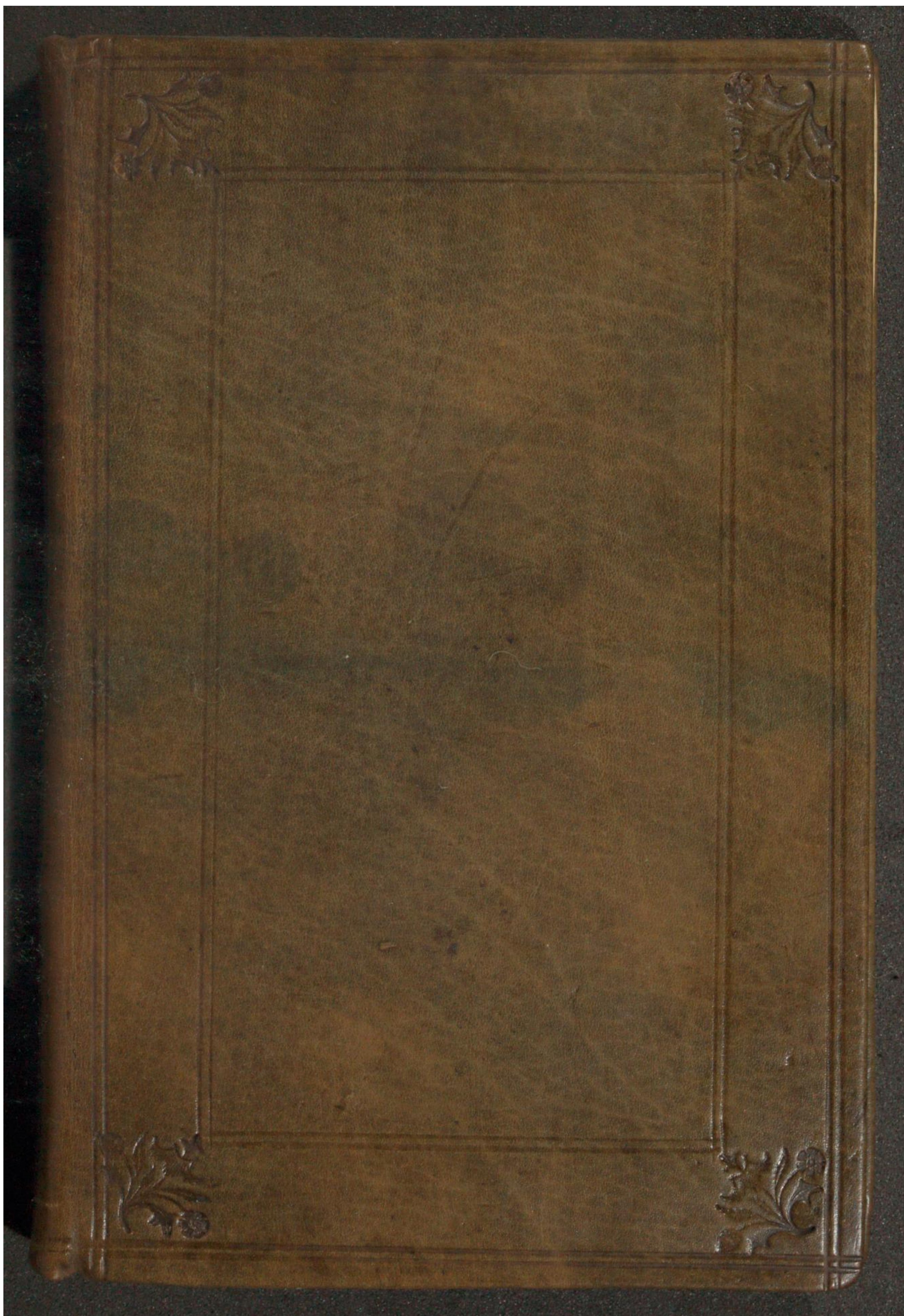
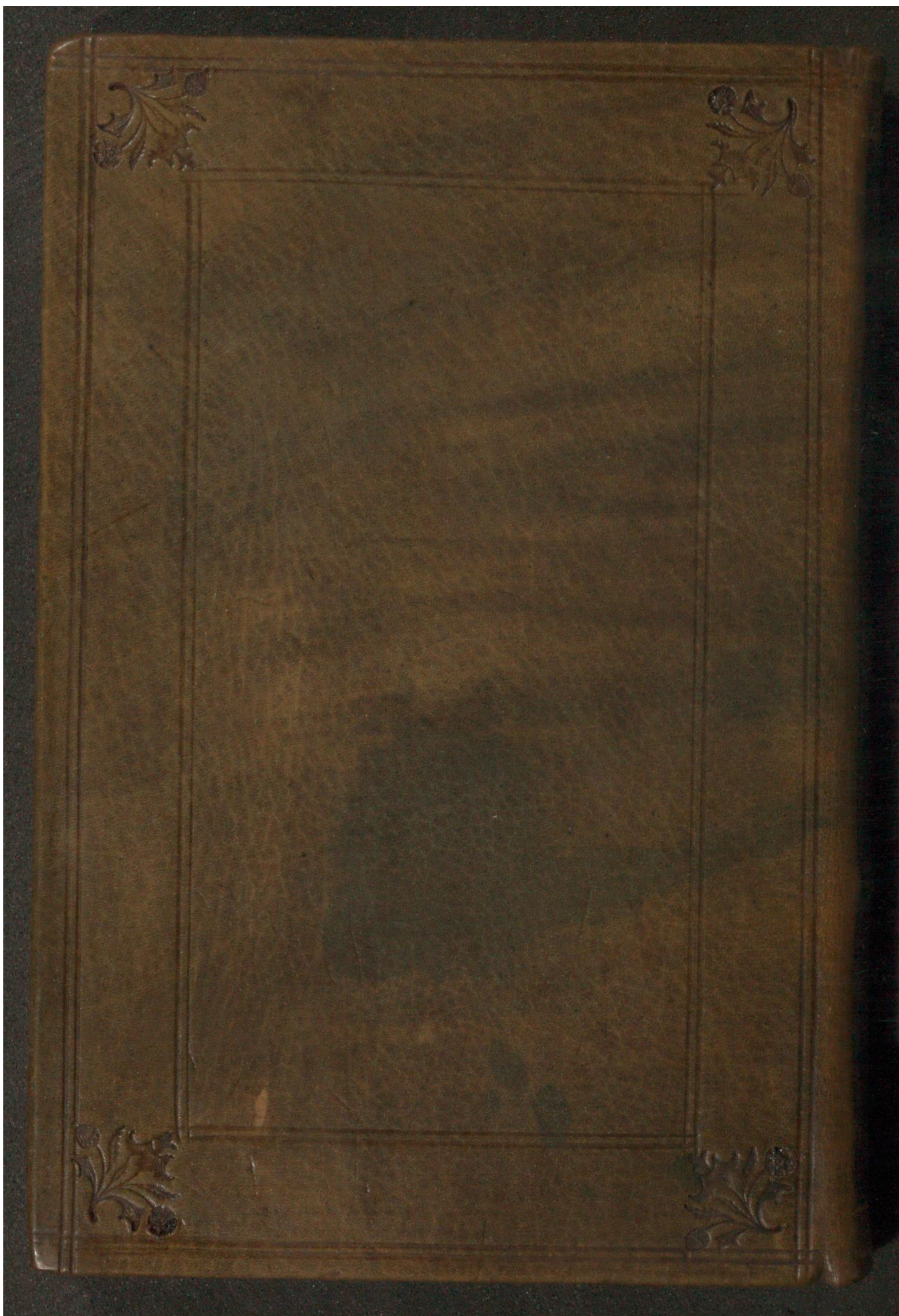


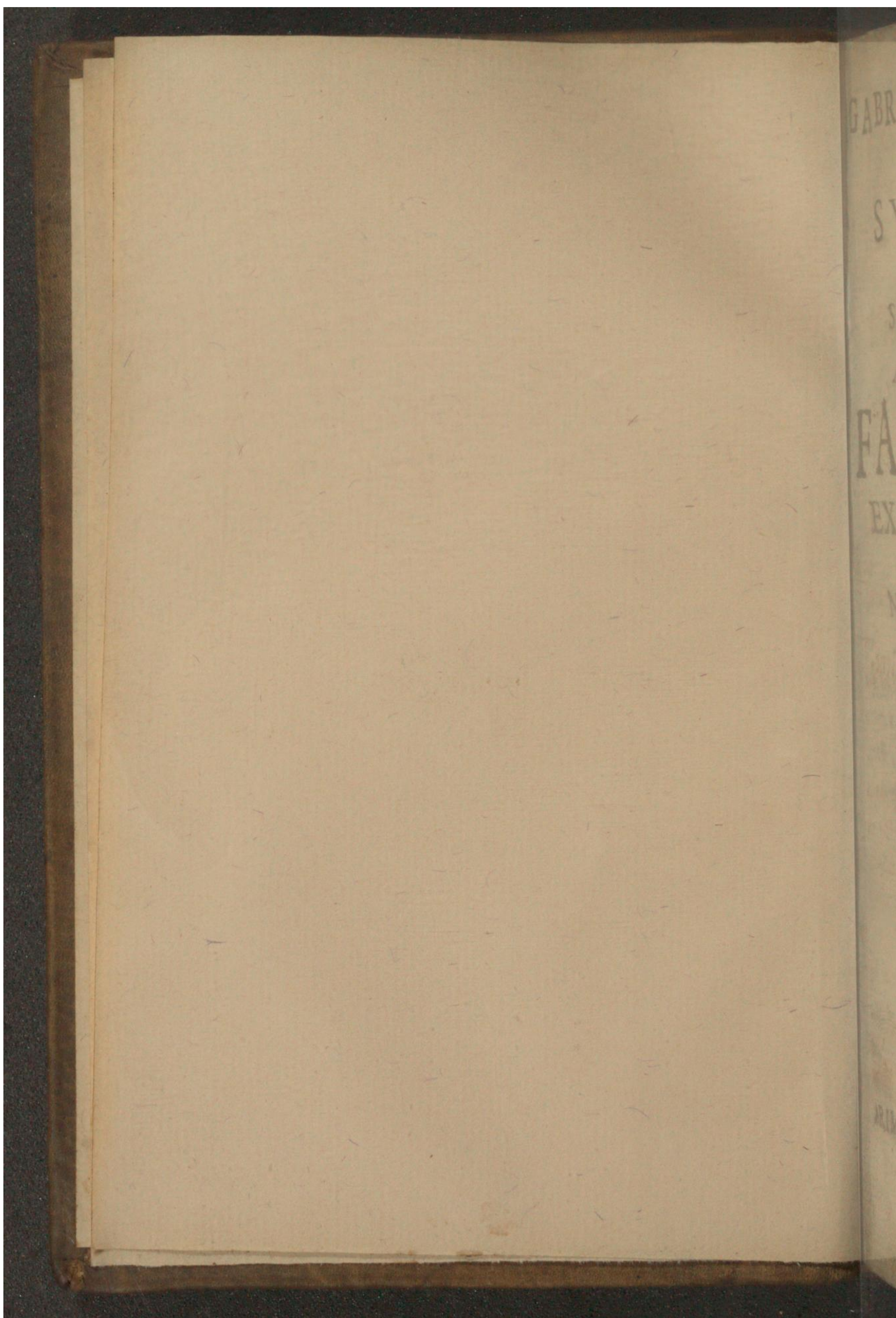
NAUDE DE STUDIO LIBERALI — 1633











GABRIELIS NAVDAEI PARISINI

SYNTAGMA DE STVDIO LIBERALI

Ad Illustriss. Adolescentem

FABRICIVM

EX COMITIBVS GVIDIIS A BALNEO.

Nicolai Marchionis Montis Belli FILIVM.

SECVNDA EDITIO.



ARIMIMI, Per Io: Symbenium. M.DC.XXXIII.

Die 25. Septembris 1633.

Imprimatur
Fr. Thomas Petrus Bellus à Camurano Inquisitor Generalis Arimini, &c.

Die 26. Septembris 1633.

Imprimatur
Ioannes Antonius Sarzettus Vicarius Generalis Arimini.



AVCTORIS PRAEFATIO. AD LECTOREM.



AEPE, multumque apud me dubitaui, Lector beneuole, num præmaturum hunc, & diuersa locorum mutatione, quæ mihi crebro subeunda fuit, non æqualem forsan vbique, nec sui in omnibus similem ingenij mei fœtum, publicæ hominum luci, ac eruditorum censuræ exagitandum committerem; Verebar enim non mediocriter, ne quod de Cane prouerbio dicitur, quæ dum nimis festinat, cæcutientes Catulos parere solet, illud ipsum in me retorquerent, qui parum candide, ac sincere de reliquorum laboribus iudicare sunt assueti: aut saltem difficillimum esse experirer, quemadmodum monuit Apuleius, celeritatis simul, ac diligentiæ laudem promereri. Deinde vero arduum omninò, ac perdificile mihi videbatur aliquid nouum, atq; indictum in eiusmodi mo-

 nitis,

nitis, & præceptionibus vsurpare, de quibus tot iam viri ætate quidem prouectiores, & doctrina, ac præstanti iudicio longe omnium celeberrimi, sic elegantèr, & copiosè dixerunt, vt spem omnem reliquis ademisse videantur, laudis quidquam, ac gloriæ ex simili conatu consequendi. Verum enimvero, cum me in omnes partes cogitatione verterim, vt quid mihi tandem consultò faciendum eßet apud me statuerẽ, nil potui reperire melius, aut quod Genio, & antiquæ studiorum meorum consuetudini magis alluberet, quam Apellis instar, aut Protogenis, Tabellam hanc nouiter à me depictam, in communi velut pergula, & omnium ob oculos exponere conspiciendam, dijudicandamq́; spe ratus non illam seueriores Aristarchos, nancisci debere, quàm reliqui mei libri nacti sunt, nec magis quam illos publico fauore distitutam iri. Etenim licet plures ante me multa quidem, & præclara de studiorum ratione dixerint, non erat tamen propterea, quod animum despondere͂m, aut oblata hac, qua nulla præstantior, nobiliorvè desiderari poterat occasione, aliorum me studijs, atq́; laboribus deterritum ostenderem. Nam præterquam vix scire, ac recordari potui, quid ipsi de tali negotio præceperint, cum

non

non ipſorum modo lectione, ſed omni fermè librorum præſidio deſtitutus, ad ſcribendum acceſſerim: Hoc inſuper me, non mediocriter refecit, ac velut calcar, & ſtimulos admouit, quod quemadmodum rectè cecinit Poeta quidã venuſtiſsimus in ſua Cyclopedia.

Non Violæ marcent, quamuis Roſa Floris honore
Splendeat, aut cultus cõponat Lilia candor
Non omnis delirus erit, cui ſenſus Vlyſſis.
Deficit, aut mutus, quem neſcit Muſa Maronis;
Non nitor Argenti liuet, ſi fulgurat Aurum.
Non minus arma capit Hector, ſi plenior Aiax
Fulminat.

Aut ſi mauis elegantioris aui lyricum audire,

Non, ſi priores Mœonius tenet,
Sedeis Homerus, Pindaricæ latent,
Cææquè, & Alcæi minaces,
Steſichoriq; graues Camœnæ.

Quod ſi Poetarum ſententia lauior omninò videtur, quam vt in hac mea defenſione plurimi facienda ſit, en Senecam profero teſtem omni prorſus exceptione maiorem? qui his verbis Lucilium ſuum exhortatur, vt quandoquidem, tùm

in Sicilia esset, non nihil etiam de Monte AEtna conscribere vellet, solemnem omnibus Poetis locum attingas, quem quominus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Virgilius impleuerat. ne Seuerum quidem Cornelium, vterque deterruit. *Sanè quantum ad me spectat, nunquam veritus sum, ne illud mihi eueniret, quod Catilionibus, & Potitijs, paulò serius ad Epulum, & pollucibilitatem Herculis accedentibus contigit, nempè, vt vacuus, & ieiunus accumberem; maximè cum adeò facunda sit, & per se diues ipsa de litterarum studijs pertractatio, vt nondum omnis occupata sit, nec ità funditus exhausta, quin plura quædam, & tibi forsan non ingrata nobis relicta sint, in præsenti syntagmate pertractanda. Neque verò magis vrget quod Gatæi primum, mox Montis Scutuli, ac tandem Vrbini (quæ loca mihi cum Eminentissimo Mæcenate meo, inter bimestris spatium adeunda fuerunt) illud ipsum non inceperim modo, sed penitùs etiam absoluerim; Cum inde potiùs bonum Omen accipere debeam, ac fausta, & fauentia omnia de tuo mihi iudicio promittere, cui præsertim non ignotum est, & tricipitem Mercurium, ab antiquis adoratum, & tres tantum Musas ab*

Ephoro

Ephoro, Varrone, Ausonio constitutas, ac Minerua tres olim fluuios fuisse à Pausania aßignatos, nimirum in Bœotia, Thessalia, & Lybia; quasi fatum esset, quidquid ad litteras pertinet ternario numero, ac nullo alio melius absolui debere. Sed nec ille prorsus à veritatis scopo aberrabit quicumque volet, tria hæc loca, quæ à me supra comemorata sunt, tribus illis Mineruæ fluuijs perpetuò scientiarum lacte manantibus aßimilare, cum Vrbini quidem propria semper hæc laus, ac genuina fuisse videatur, quam & olim, sibi iure vendicauit per suos Polydoros, Commandinos, Corbolios, Baldos, Maccios, Bonauenturas, & *nunc temporis sartam quoq; ac integram retinet per* Veteranos, Battiferros, Michaloros, Venturellos, Puccios, Vbaldinos, Odasios, Sempronios, Manasanguios, Bartolinos, Gallos, Fabrettos, Vincentios, *quorum sanè preclarissimis laboribus, ac studijs, nobilissima* Suidorum Academia, *quæ frequenti ipsorum recitatione personat, tantum se inter Piceni reliquas conspiciendam prabet.*

Quantũ lenta solent inter Viburna Cupressi.

Sed nec amœnißimus ille Montis Scutuli secessus, unde per intersectam tot Monticulorum,

Colliculorumq́, velut in prato viridi, ac molli planitie vndulatim fluctuantium varietatem, prospectus se quam longissime diffundit, qua in mare veliferis subinde nauibus exaratum, qua per montes Carpineum, & Sacchettum vertice cauos, rupibus horrentes, dumetis hispidos, qua tandem.

Sancti ad prærupta Marini
Saxa, & stelliferum ferientes æthera rupes.

Non inquam locus hic tam iucundo, & amœno situ fuit à natura donatus, nisi vt peregrinantes aliquando Musas subterlabentisq́ Crustumij, velut alterius Permessi sinuosos fluctus inuisentes facilius posset, ac honestius hospitio planè conuenienti, ac debito excipere, sane ipsas quondam illic à se deprahensas fuisse auctor est Vir inter principes historicos meritò recensendus Flauius Blondus Forolíuiensis *cum inibi degens, libros qui semper apud omnes plurimi æstimati sunt conficeret, & studeret præterea.*

Nunc veterum libris, nunc somno, & inertibus horis
Ducere sollicitæ iucunda obliuia vitæ.

Quare hoc solum male me habet, quod nimia quadam festinatione totum istius quodcunque est operis, ac negocij effecerim, sed tempus il-

lud, quod

lud, quod mihi adscribendum commodum visum est, velut non alias forsan rediturum ocyus arripiendum esse apud me constitui, nec si laudem inde consequar minus propterea iucunde viuam, aut tranquille, quoniam nec ipsam quidem scribendo quęsiui, nec aliud quidquam, nisi vt eius primum ad quem scribo, deinde vero reliquorum, quibus litterarum studia cordi sunt vtilitati simul, ac commodis inseruirem: Vnde si non fuit par voluntati facultas, haud temeritatis, vel arogantiæ, sed tarditatis, aut infirmitatis crimen suscipere debeo.

IACOBI MICHELORII VRBINATIS.
DISTICON.
AD NOBILISS: COMITEM
FABRICIVM
E COMITIBVS GVIDIIS A BALNEO.

Abdita Aristoteles Sophiæ penetralia pandit.
Sed te Naudæi ducit ad ista Liber.

Federici Vbaldini Academici Vrbinatis.

DE FABRICIO E COMITIBVS GVIDIIS A BALNEO.
O D E.

Æquora en cerno Iuuenem Sophiæ
Non leui intrantem trabe, Vaticani
Cui rubens Cæli bene præbet Astrum
Se Cynosuram.

Atque Naudeo duce iam relictas
Aufugit Sirtes, scopulosq; acutos,
Mox bono Cyrre placidum subintret
Alite portum.

O' Iouis proles, igitur secessus
Exue vmbrarum folijs, puella
Construe, & Lauro pia serta, docta
Præmia frontis.

AL SIG. GABRIELE NAVDEO

S'allude al presente Libro De studio liberali, *& ad vn' Discorso, ch' egli hà stampato* de Venenis.

Del Sig. Gio. Leone Sempronij.

NEL gran Mar de gli studi, ou'altri absorto
Spesso riman, de' naufraganti Ingegni
L' Orsa tù sei, che luminosa insegni
Trà gli scogli, e le sirti il Polo, e 'l Porto.

Quindi auerrà, che qual Nocchiero accorto,
Ogni spirto gentil gli augusti segni
Del' Herculee colonne abborra, e sdegni,
Dà i chiari raggi tuoi guidato, e scorto.

Mostran le Carte tue famose, e belle,
Qual vento scacci le tempeste, e quale
Desti nel' intelletto atre procelle.

Hor chì non vuol gloria caduca, e frale
Tè siegua, ò buon Naudeo, cui dier le stelle
In frà i Veleni ancor vita immortale.

AL MEDESIMO.

Del Sig. Vittorio Bartolini.

CON si fermo saper l'alto concetto
Spieghi, NAVDEO, del tuo subli-
me ingegno
Che di quei c'hebber, tù sormonti il segno
Pien di Filosofia la lingua, e'l petto.

Mentre col dotto stil' d'ogni tuo detto,
Del latino sermon base, e sostegno,
La via ne aditi, che conduce al regno
Doue hà vera Virtù l'esser perfetto.

Quinci l'ingordo tempo, onde si lagni
Haurà veduta ogni sua forza doma
Hor che ne mostri come s'accompagni.

Canuto senno à non canuta chioma,
Per cui l'antica, e gran Casa de BAGNI
Più nõ inuidia il suo FABRICIO à Roma.

GABRIELIS NAVDAEI PARISINI.

SYNTAGMA. DE STVDIO LIBERALI.

Ad Illustrissimum Adolescentem

FABRICIVM EX COMITIBVS GVIDIIS A BALNEO.



ACIT omninò egregia tua indoles, Fabrici Nobilissime, Illustri quidem tot maiorum, qui tibi præluxerunt exemplo, velut quodam incentiuo, ad gloriam, & immortale decus, non excitata modo feliciter, sed penitùs etiam confirmata; vt ego grauiter sanè, & iniquo animo tulerim, oblatam mihi nondum fuisse,

(quam

(quam pre cunctis rebus, cupidè semper optaui) propius te, & familiariter conueniendi occasionem. Atque hoc desiderium meum, aut potiùs dolorem ex irrito, & ingenti desiderio conceptum, haud mediocriter auxit, Aulicorum nostrorum Torræi, & Slingelandi non vulgare de te iudicium: ipsi enim, postquam te obuiam factum Eminentissimo Cardinali Patruo tuo, amplexi sunt, nulla de re maiori cum voluptate, aut ambitione loquuntur, quàm de tua eleganti specie, ac forma nescio quid vltra communem aliorum sortem promittente, & candidissimis illis moribus, quotidianæq; vite consuetudinibus, que splendorem antiquum tui generis singulari prorsus affabilitate temperatum apprimè redolent, & obuios quosq; sic in tui amorem pelliciunt, vt non tanta vis insit Pentauræ lapidi, qui quod contingit ad se facile trahit; non tanta Magneti, qui ferrum; aut Electro, quod paleas suscitat; huicvè bitumini, quod admota protinus inflammat; quantum tibi ad conciliandos omnium animos gratiæ, & virium suppetit. Nempè hoc vnum est, quo tuæ Domus Principes, ab reliquorum familijs distinguuntur, non secus, ac Thebanorum Sparti lanceà,
& Seleuci

& Seleuci Nepotes anchorà peculiari naturæ impetu in ipsorum corpore depictis, Athenienſeſque Cicadis, aut Romani lunulis, quas velut antiquiſſimæ ſuę nobilitatis teſtes geſtare ſolebant; hi quidem in calceis depictas, & affabre ex auro, vel argento delineatas; illi vero crinibus ſuis intertextas, ad formæ decus hoc nouo cultu conciliandum. Te verò quicumq; ſemel aſpexit, Fabrici Comes, cui velut Aciliano facies ineſt liberalis, multo ſanguine, multo rubore ſuffuſa, & ingenua totiùs corporis pulchritudo, ac veluti quidam Senatorius decor; is non habet profectò, quod aliundè requirat characterem iſtum manſuetudinis, & beneuolentiæ, familiæ quidem tuæ ab omni tempore proprium, ſed peculiari tamen Gratiarum indulgentia, in Eminentiſſimo Patruo tuo, eodemq; Mœcenate meo munificentiſſimo ſic egregiè collucentem, vt ſua nobili, & delenifica ſpecie, ſeù mauis cum Arnobio, oris dignitate, omnium oculos in ſe conuertat, omnium mentes rapiat in ſui amorem, ac deſiderium. Nec mirum eſt ſanè quod iiſdem illecebris, velut potentioribus philtris à natura donatus; publici quoque fauoris, & gratiæ, partem aliquam ſuſtineas.

Veluti Parnaßia laurus
Parua, sub ingenti matris se protegit vmbra.

Hoc verò mihi potiùs dolendum est, quod nascentis tuæ virtutis aspectu, & herbescenti tot florum amœnitate, quos hac tua vernanti iuuentute, in vberrimæ messis antecessum, quotidiè præmittis, recreari præsens, ac refici non potuerim, neque pariter affectum meum, ac propensæ meæ in tua commoda voluntatis testem animum, viua voce, quæ magis semper afficit, & præsenti velut obsequio propalare: non quidem ingenij tui fertilem agrum à doctissimo tuo Riccio singulari diligentia pridem excultum, noua curatione occando, vel repastinando, at verò secundis votis, & familiaribus etiam colloquijs ipsum raptim, & qua saltem parte valerem, adiuuando, expoliendoq;. Sed nihilo secius tamen officio meo defungar, quam si tibi præsens in transitu adfuissem. Et quemadmodum diuinis rebus operantes, in eam Cæli plagam ora conuertimus, à qua lucis incipit exordium, sic in ista mortalium conatus per studia nostra iuuandi ratione, quæ res mihi planè sacra videtur, in exorientis tuæ virtutis lumen præclarissimum, vndecunque possim respiciam, atq; ea tibi de cultura ingeniorum

niorum præſcribam, quorum etiam ſi minimè omnium indigeas, quandoquidem.

Hęc data cùm fuerit talis præſtantia mēbris,
Dij animam membris inſeruere parem:

Mei tamen haud mediocriter intereſt, qui deuouere me ipſum generis tui gloriæ, & conſecrare conſtitui, quantum me ſibi deuinxerit inuſitata Io: Franciſci ex Comitibus Guidijs à Balneo Patrui tui meritò ſanè quam Eminentiſſimi beneuolentia, hac arrepta occaſione cunctis patefacere, ſimulq; tuam promereri gratiam, & Excellentiſſimi Marchionis à Montebello Patris tui frequentioribus votis, quæ pro optima inſtitutione tua concipit libēter inſeruire.

Et verò intuenti mihi ſæpius, Fabrici Comes, in iſtius quodcumq; eſt negotij, hoc vnū in primis mirum videtur, tot videlicèt homines, ingenio fælici, & longo rerum, ac ſcientiarum vſu præditos, qui iſtud in ſe operis pertractandum recepere Guarinos intelligo, Agricolas, Eraſmos, Ringelbergios, & cæteros, qui apud Alſtedium per ſaturam recenſentur; eos inquam omnes in præceptis tantum grammaticalibus, & cantilenis familiaribus, vel pueris de triuio, præceptionum ſuarum ſum-

rum summam reposuisse, prolixasq́; commentationes edidisse de studiorum ordine, verborum apparatu, sententiarum copia, delectu phrasium, Auctorum imitatione, legendi, atque excerpendi, & recitandi modo, somni tempore, victus mensura, corporis exercitio, & eiusmodi reliquis: quæ longè satius erat moderatorum iuuentutis arbitrio relinquere, vel legibus iam in Academia receptis, vel discipulorum moribus, ac naturæ conuenienter ordinanda; nihil verò vnquam præcepisse de studiorum vsu, eorundemq́; ad varias artes applicatione, & generalibus illis documentis, quę mentem aperiunt, ac illustrant; scientijsq́; & doctiorum actionibus hunc colorem superinducunt, absque quo mortuæ prorsus iacent, aut saltem insulsæ, fatuæ, ridiculæ, nec maiestatis suæ pondus habentes, nec multum ab illis, quas Petronius in adolescentibus ridet, nondum lectione seuera mitigatis, vel Comici doctoribus, ac Pædagogis affingunt, remotæ. Vnde etiam nemini profectò mirum videri debet, si fermè omnes ab eiusmodi præceptoribus instituti, postquam ex vmbraculis domesticæ illius exercitationis in publicam hominum lucem prodeunt.

Hos populus ridet, multumq́ torosa iuuentus
Ingeminat tremulos naso crispāte cachinnos
Non alia profectò de causa, nisi quod humanioribus quidem scientijs innutriti, sed illiberali modo, & seuera nimis, ac prorsus incondita methodo, dum se totos ponunt in addiscendis memoriter auctoribus, & ipsorum phrasi diligenter exprimenda, nihilq́; eorum, quæ in vsu habemus, audiunt, aut vident, laboris tandem improbitate efferantur, & deserunt cætera; solutum, & puriorem dicendi modum abdicant, vrbanioris vitæ præcepta nesciunt: historiam negligunt, magistram, ac ducem bene, beatæque viuendi, de qua vsus rerum omnium prouenit, & peritia tota Reipublicæ constituendæ, administrandæq́; paratur, denique nec viam ipsi sciunt, qua itur in forum, nec locum, vbi aut Senatus habeatur, aut populus coeat, aut lites dirimantur: leges, decreta, edicta Ciuitatis, ignorant, studia candidatorum, conciliabula, comessationes, ne somniant quidem: talesq́; demum euadunt, vt si postea Prætores, iuridicundo sedeant, vel in Senatu sententiam rogentur, aut illis publicè dicendi, vel de negotio aliquo cum familiari, tùm politico tractandi munus imponatur, non

modo se in alium terrarum orbem delatos existiment, sed aliquando præsentibus risum excutiant, dum fatua, dum delira loquuntur, & deblaterant, totaq; eorum non minus incompta, quã imprudens est oratio. Vt merito sanè Greci, genus istud hominum ματαιοτέχνους vocent, nomine quidem omni vitæ instituto conuenienti; Galli vero Pedantes, vocabulo minùs generali, sed rei tantum litterariæ, eiusque assèclis congruenti: quoniam puerili tantùm iudicio, atq; ineptijs præditi, vbi multum temporis nugando contriuerunt, Reipublicæ penitùs inutiles efficiuntur, nec ad res serias animum possunt adducere; non aliter profectò, quam si quarta luna nati forent, aut Ioue irato, in hoc sordidum, & illiberale litteratorum pistrinum detrusi. Quo factum est, nec immerenter quidem, vt sapientissimis illis Græcorum, & Romanorum temporibus, quæ nobis exemplo esse debent, eius quod in studiorum ratione fuit præstantissimum, non aliquoties modo à grauissimis Auctoribus perstricti fuerint, bilemvè Satyricorum, & grande Persij sophos, ac vehementissimam Iuuenalis Nemesim commouerint, sed Comicorum præcipuè sales, ac dicteria in suum caput

velut

velut Cæcias nubes, & ventos attraxerint; apud quos præter Rusticos, anus, ancillas, milites gloriosos, & parasitos, qui turpitudinem ridiculam exhibebant, serui quoque, non postremum locum obtinuere, inertia sua, vel stultitia, aut calliditate, ludos facientes spectantium populo. Horum verò cum quinque genera constituerentur, secundum apellabatur ἀγωγὸν quorum officium, suspicatur fuisse Iulius Cæsar Scaliger, Heriles filios in Palestram, in Ludum, ad sacra deducere, reducere domum, & comitari, qualis erat ille Geta Terentianus in Phormione; Rufos autem eiusmodi pædagogos fingebant Græci, capillis in coronæ modum attonsis, protensis superciliis accersita, fucataq; vultus grauitate ridendos. Sed non defuere etiam, ex recentioribus viri certè graues, inter quos nostrates duos Michaelem de Montaignes, & Petrum Charondam honoris causa nominabo, qui vitium hoc, tanquam ingeniorum pestem, & bonæ menti prorsus inimicum, cane peius, & angue vitandum esse monuerunt; vt nihil impræsentiarum de Buchanano, & Palingenio dicam, qui stylum acuere non semel visi sunt aduersus tales, & tàm ineptos iuuenum cultores, quo-

res, quorum moribus, & instituto sic infensum se præbuit, posterior ille, non minus re, & præstanti doctrina, quàm nomine Stellatus, vt susceptam plagosi cuiusdam Orbilij descriptionem non potuerit tandem aculeatis istis, & mordaci sale respersis versibus non absoluere.

O caput elleboro dignum, sic pectora cæca
Imbuis, & rerum ignaros hac fruge saginas,
Hoc sale conditur tenera, & petulãtior ætas!
O' corruptores non cultores puerorum!

Quæ quidem omnia, eò fusius, ac libentiùs à me, de hac corrupta, & deprauata, cùm docendi, tùm discendi methodo dicta sunt, Fabrici Comes, quoniam ex ipsa tanquam Lernæa quadam, Palude, aut Pandoræ pixide, cætera mala in communem studiosorum vitã deriuantur, quæ nunc sub tuo ductu, ac felicibus auspicijs exagitanda, profligandaq; desumpsimus; sic enim vsus fermè semper obtinuit, vt præterquam re vera, qui inter Scholasticas concertationes tantum nutriuntur, minus apti rebus gerendis euadere solent; hoc insuper litteratorum nomen, velut quoddam malum omen, & si fas ita loqui, peccatũ originale, secus afferant, in quod postea, quid-

quid

quid ipsi, vel sorte, vel humanitùs, aut ineuitabili necessitate peccauerint, soleat à male feriatis quibusdam, & parum beneuole iudicantibus statim reijci, cum tamen reliquorum erroribus, qui nulla, vel admodùm mediocri litterarum imbuuntur tinctura, mille ab ijsdem excusationū species prætendantur, quiduis aliud quam hoc eruditionis nimiæ grande nefas, in culpam vocantibus. Et sane quantum ad me attinet, parum quoque ab illis dissentirem, si mitius, ac modestius, cum his omnium innocentissimis hominibus se gererent, qui longà iam obseruatione didisci, nihil æquè ob esse artibus ingenuis, ac liberalibus studijs, quæ mores emolliunt, & temperant, ac homines bene cordatos, habilesq; ad quiduis laudabiliter tractandum efficiunt, quàm vitium istud prauæ educationis, quo post modum velut excæcati, & Andabatarum more, in omne genus vanitatis, ac stultitiæ, & erroris feruntur præcipites. Quare in hoc præsertjm vnum, totis mihi viribus incumbendum esse intelligo, vt proposita iam ob oculos istius labis deformitate, quam optimi; & ingenui odolescentes pedentim à Scholis contrahunt, eius etiam declinandæ rationem in

medium

medium afferam;quod instituti nostri videtur esse præcipuum; Illo si quidem obice à studiorum cursu semel amolito, nihil amplius impedire potest, quo minùs ipsa liberalia censeantur, & libero homine, hoc est ad omnem ciuilis vitæ cultum, & elegantiam composito dignissima. Hoc autem quo facilius consequar, totius præceptionis, quæ ad istud potissimum necessaria iudicatur,duas partes visum est mihi constituere, quarum altera discendi, & Lycæum Academiamvè frequentandi munia præscribet, altera verò studiorum fructum, ac vtilitatem omnem, ad quæuis officia ciuilis vitæ gnauiter exercenda, per bonæ mentis aquisitionem, sapienter conuertet; simulq; modum assignabit studijs ipsis legitimè vtendi, & ab ijs præcauendi, quibus durior plerunque, ac asperior experiri solet, familiaris eruditorum hominum consuetudo. In vtriusque verò partis tractatione, generalibus prælertim documentis insistam,cùm particularia non nisi difficillimè præcribi possint, aut in artis, vel scientiæ methodum reduci, ipsaq; mentis, non secus, ac corporis in vno quoque homine medela artificum industriæ relinquenda sit, quorum interest maxime vniuersalis artis suæ regulas, ad

gulas, ad particulares subiecti, quod præ manibus habent, differentias accomodare.

Quemadmodum igitur magnum iter ingressuri Mercurio litant, Deosq; viales sibi propitios reddunt, quorum Auspicijs feliciter progrediantur; & ipsi Nautæ cum in altum feruntur, Cynosuram continuò respiciunt velut nauigationis susceptæ ducem, sic & adolescenti, in Herculis Biuio primùm insistenti, varij quoque ab optimis auctoribus præstituti fuere duces, per quos tanquam per media quædam omninò necessaria, mens illius, à carceribus suæ cupiditatis, ad destinatam scientiarum metam perueniret. Quamuis tamen ingenuè fatendum sit, non minorem in ipsorum assignatione varietatem, & confusionem statim depræhendi, quam in cæteris rebus, de quibus diuersi vnquam homines, aliquid suo modo, vel genio statuere voluerunt. Si quidem insignis ille Philosophiæ Platonicæ Vindex Marsilius Ficinus, præceptoris sui vestigijs inhærens, qui superstitiosè multa prosequitur, nouem itineris huius Duces constituit, quorum primi quidem tres in Cœlo, tres sequentes in anima, postremi tres in terra nos deducant; Vndè, si quid illi credendum,

Mercu-

Mercurius ille Cœlestis, qui primus omnium occurrit, vt inuestigando Musarum iter ingrediamur, vel impellit, vel adhortatur; deinde Phœbus ipse, animos in causarum inuestigatione desudantes; & res quæsitas, splendore vberrimè sic illustrat, vt perspicuè illud ipsum quod latebat, à nobis inueniatur. Accedit gratiosissima Venus, cuius mirificà quadam, & salutari voluptate circonfusum hoc, quod instigante Mercurio quæsitum fuit, & monstrante Phœbo iam erat inuentum, delectet semper, & prosit: Sequuntur posteà apud eũdem, tres itineris huius Duces in animo, nempè voluntas ardens, & stabilis; acumen ingenij, & memoria tenax: Tres verò in terra postremi sunt, prudentissimus pater familias, probatissimus præceptor, & Medicus doctissimus: ac cæteros quidem Duces Deum, & naturam ab initio nobis largiri, tres autem reliquos, à nostra diligentia pendere contendit; Omnes vero sic necessarios esse, vt absque ijs nouem Ducibus, neminem vnquam ad ipsum Musarum templum peruenisse confidenter asserat. Neque magis ad rem appositè locutus est Paulus Scaligius, dum in quouis studio quinque meditanda proponit, primum, vt in

contem-

contemplatione Diuinitatis impendatur, & finem sibi constituat diuinum, dein, vt ordinem obtineat tendentem ad bonum Vniuersi, non priuatum: postmodum, quod non vi, sed sponte suscipiatur, idq; cum vniuersalissima rerum omnium, quæ ad ipsum pertinent cognitione, & iudicio nulli, præterquam vnicæ Veritati mancipato. Istis vero paulò antiquior Anonymus quidam, melius aliquantis percollìmasse mihi videtur, licet eius sententia Leoninis versibus alligata, parum venustatis, & gratiæ, duobus istis, quibus integra compræhenditur afferat.

Multa rogare, rogata tenere, retenta docere
Hęc tria discipulum faciunt superare Magistrum.

Quibus addam libenter (parcant mihi Virgiliani Manes, & quicquid in Helicone reperitur arida modo pumice expolitum) sex alias claues, quas non admodum elegantiori carminum genere à præceptore suo compræhensas, magni semper fecit, vir supra quam barbaries sęculi sui ferebat in omni litterarum genere versatissimus Io: Sarisberiensis, Carnuti, quæ Ciuitas est Galliæ, Antistes meritissimus, à quo sic in opere de nugis Curialium hoc ordine

dine recensentur, explicanturvè acuratissima singularum declaratione.

Mens humilis, studiũ quærendi, vita quieta,
Scrutinium tacitũ, paupertas, terra aliena,
Hæc reserare solent multis occulta legendo.

Sed quo paulatim ad antiquiores illos, & melioris æui retinentes, rectè loquendi, & sentiendi magistros acedamus; en Ausonij nostri Burdegalensis versatilis Musa, ludentisq; calami mira fæcunditas, Demostenis ea de re iudicium perbreui sanè hoc Epigrãmatè, sed multis tamen obstructo difficultatibus compræhensum nobis offert?

Discere si cupias, doctis quam multa licebit?
Quæ nosti, meditãdo velis imolescere menti,
Quæ didicisti, haud dum, discendo absumere tendas.

Sic enim illud exhibent typographi recentiores, cum tamen ante septuaginta annos Aldinus codex, & Gryphius postea liquido haberent in primo versiculo Doctus, quæ vox male intellecta fucum proculdubio fecit disertissimo Eliæ Vineto, cuius opera, atq; industria, Ausonij monumenta emendatiora, explicatioraq; habemus, Hic enim, vti probum Virum, atq; ingenuum decebat, sincere fatetur, se men-

ſe mentem huius epigrammatis aſſequi non valuiſſe; quam paulò poſt Hugolinus quidam Martellius, operæ prætium eſſe duxit integro volumine declarare, ſed ſatiùs illi profectò fuiſſet micare digitis, aut cucurbitas pingere, cum huic potiùs, tam ſpiſſum velut ſepia attramentum infuderit, vt illud vix eluere poſſit quidquid eſt aquarum in Hipocrene, & Pegaſo, adeò ſingula quæq; verba male torquendo, quo ſex in illis gradus ad expeditè diſcendum inueniret, omnem fermè Epigrammatis ſenſum corrupit, qui ſic, meo quidem iudicio, reſtituendus eſt, vt nihil aliud ſibi velit Auſonius, niſi modum edocere, quo docti homines multa loqui, & dicere poſſint ex tempore, qui quidem modus in hoc tantum conſiſtere videtur, vt, quæ iam optimè norunt, velint ea inoleſcere menti, ideſt firmiter inſerere, ac imaginationi, & ingenio commendare, quemadmodum eodem ſenſu dixit Agellius *Natura induit nobis, inoleuitq́;* quæ verò nondum bene didiſcerint frequenter dicendo, & repetendo adſumere, & altius memoriæ infigere conentur, ſicq; totum Epigramma lego, & interpungo.

Dicere ſi cupias doctus quam multa, licebit.

Qua

Quæ nosti, meditando velis inolescere menti,
Quæ didicisti haud dum, dicendo adsumere tendas.

Denique cum Diuina philosophiæ Syren, Platonem intelligo, tria tantum in studioso desideret, nempe, vt sit discendi cupidus, veritatis amans, & laborum patientissimus, nihilq; requirat in Philosophiæ candidatis mortalium, vel Apollinis iudicio, sapientissimus, præter acumen ingenij, memoriam, studium, & ardorem discendi, tolerantiam molestiarum, quæ discendo sunt exantlandæ, veritatis amorem, ac demum, vt omne suum tempus eiusmodi studijs libenter impendat; quibus non ad modũ dissimilia; artis suæ tyronibus iam diù ante præceperat, Medicinæ præcipuum Numen Hippocrates, naturam in illis, locum studijs aptum, industriam, tempus, doctrinam, & exercitationem, desiderans. Horum certè omnium vota compræhendisse, & in meliorem ordinem redegisse videri iure meritò potest alterum ab ipso Hippocrate Medicorum decus, Claudius Galenus, ille siquidem libri de Constitutione artis cap. 6 septem velut præparationes in adolescentibus requirit, antequam altioris philosophiæ penetralia subeant, quas

ani-

animus mihi est paulò diligentiùs examinare, quandoquidem sunt veluti quædam præludia, & propędumata ad reliquas artes commodiùs addiscendas; quæ & tibi, Fabrici Comes, & cæteris, qui in humanioribus litteris erudiuntur, non mediocri etiam adiumento esse possunt. Quanquam nunquam ego existimarim, ità pertinacitèr in singulis tibi esse inhærendũ, quasi absque vno, vel pluribus ipsorum in doctissimum aliquando, & sapientissimum hominem euadere non possis. Natura igitur primum à Galeno desideratur; non illa quidem, quam pro temperie, vel facultate corporis rectrice, alibi medicorum vsui conuenienter vsurpauit, verum, pro hac ingenij, & mentis facultate, quam intelligit Cicero in Oratione pro Archia Poeta, vbi asserit *Se multos vidisse homines excellenti animo, ingenio, ac virtute fuisse, & sine doctrina naturæ ipsius habitu prope diuino*. Quo fermè sensu eandem definiuit Arist. lib. 1. Analyticorum cap. vlt.& section. xxix. problematum, problem. vij. subtilitatẽ quandam ingenij, medij in non perspecto tempore inueniendi: Vndè non parum refert vtrũ quis ad isthæc Musarum sacra, naturã afferat, Palamedis, aut Thersitæ, Aristotelis, aut

Margitæ, Ciceronis, aut Bambalionis. Quoniam nisi probè à natura affectus sit animus, qui scientiarum omnium ager est, sed contra sit ingenium hebes, iudicium immaturum, fallax memoria, vix, ac ne vix quidem, semina sapientiæ poterit accipere; vt enim è quouis ligno non fit Mercurius, sic nec ex quouis homine philosophus, sed quemadmodum inter lapides, quorum nomen, hac forte ratione Græci, hominibus inditum esse voluerunt, cū ipsos λαοῦς apellauere, alij sunt vulgares obscuri, terrestres, scabri, rudes, ingrati, vilioribus tantùm ædificijs inseruientes, alij verò micant continuo fulgent, lucescunt, ardent, stellantes demum, ac perspicui, & prætiosissimi aparent: non secus inter homines, alij plebei sunt, barones, bardi, stupidi, quid distēt æra lupinis vix dignoscentes, vt credibile est quondam fuisse Coræbos, Macconas, Myrichos, & siqui præter ipsos stultitiæ fama, longa temporum seriè, ad hanc vsque ætatem peruenerint; Alij vero sublimi genio pollentes, & suo prętio commendati, quales apud antiquos extitisse legimus, mirabiles illos extemporaneæ orationis artifices, prodichum Chium, Carneadem, Chrisippum, Protagorā, Gorgiā

Leontinum, Hippiam, & reliquos eiusmodi Sophistas, qui in publicis Græciæ conuentibus de quocumque Scibili, imparati dicebant, ad miraculum vsque docte, & eleganter. Apud nos verò Io: Picum Mirandulanum, Tiberium Russilianum, Iacobum Mazzonium, Eminentissimi Patrui tui in humanioribus studijs præceptorem, Paulum Scaligium, Hieronymum Burigellam, Antonium Persium, Iacobum Critonium, Eduardum Moninium; qui de omnibus scientijs, in ipsa pubertate respondentes, ingenium videntur obtinuisse ad omnia factum, mentemq; totius vniuersitatis rerum capacem, qua præeunte nihil non peruium illis offerebatur, nihil non retegebatur absconditum; vt meritò, quemadmodum Demosthenes primas in Oratione detulit pronunciationi, sic iure Galenus naturam, ingeniumq; prælucere voluerit liberalibus studijs, & sapienter institutæ iuuenum educationi. Secundum vero, & tertium, quæ post naturam desiderabat Galenus hæc erant, nimirum, vt pueri statim ab vnguiculis laudabiliter, & ab optimis præceptoribus instituantur non aliter prorsus quam apud Horatium.

Fingit Equũ tenera docilẽ Ceruice magister

Ire viam, quam monstrat Eques.

Multum siquidem refert, illos molles adhuc, & ductoris pollicem spontè sequentes, laboribus assuefieri, & informari ad virtutem, priusquam domestica indulgentia corrupti, vitia cum intelligant, tum degustarint maxime cum propter efferuescentiam cupiditatum, & quod nondum in illis adulta sit ratio, quæ postea quam bene confirmata est, vix etiam videtur posse, senes, & ætate prouectos homines, ab omni errato, & culpa, cohercere; multa in hāc ætatem cadant, quæ sunt interdum vitio prоpiora, quam virtuti: & recte monuerit Marcus Aurelius Imperator, eum, qui in hoc primo, & præcipiti ætatis flexu non cadit, non posse saltem non grauiter titubare: Quare optimis statim præceptoribus committendi sunt, à quibus & virtutum prima rudimenta suscipiant, & ea maturè doceantur, quorum gratia nomē, ac æstimationem sibi deinceps volent comparare, nam

Venaticus ex quo
Tempore, Ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in Syluis Catulus,

Inquit idem Horatius. Et vero, licet multos olim αὐτοδιδάκτους repertos fuisse non ignorem, qui

qui ſua induſtria nullius adiuti miniſterio, illud etiam dicere poſſint, de quo ſe iactabat Cytharœdus quidam apud Homerum; Ex me ipſo edoctus ſum, neque alius mihi niſi Deus menti, animoq́; tot numeroſas indidit cantilenas, quemadmodum Heraclitus Epheſius, quem narrat Plutarchus, nullo commonitore, & cõmonſtratore, philoſophiam omnem percepiſſe; & Manlius Eques, factus, ſi Plinio credendum, nullo præeunte, doctiſſimus; & Apuleius, qui hoc de ſe prodit, primo fabularum; Epicuruſq́; annuente Tullio; & Virgilius, referente Petrarcha; ac demũ Diuus ipſe Auguſtinus, qui lib. 4. confeſſionum gloriatur, ſemetipſo legiſſe liberalium artium libros, & intellexiſſe: Noſtriſq́; ſimiliter temporibus, multis emergere, abſq́; præceptorum opera contigerit, vt Petro Ramo in philoſophię ſtudijs; Mureto in arte oratoria, Guillielmo Poſtello, in linguarum penè omnium, Hebraicæ verò præſertim cognitione; Cuiacio in Iuris prudentiæ notitia, Philelpho denique, ac Budeo, in omnibus humanioribus litteris: licèt, inquam, plures alij ſua ſponte, & natura, bonas, & Muſicas artes potuerint addiſcere, breuius tamen hoc iter illis fore, & compendioſius ſem-

ũs ſemper exiſtimaui, quibus præceptores aliqui, aut ſaltem præmonſtratores ſtudiorum, & comites adiunguntur, qui non modo, eo iam eruditionis, & doctrinæ, ſuis laboribus prouecti ſint, vt meritò poſſint aliorum informationi præeſſe, ſed qui præterea, rerum æquè ac ſcientiarum vſu polleant, nec minus exploratam habeant, communem viuendi, quam docendi rationem. Atq; hæc tria Galeni vota, quartum ſequebatur, videlicet, vt Muſarum ſacris initiatus, per continuos labores, ac honeſtum ſudorem ingenium ſuum magis, magiſq; expoliat, nunquam in currendo defatigatus non anhelus, nec ſuſpirioſus, ſed quo longius ſpatium eſt, ità in eo penitus emetiendo ſe vehementius inflammet, & accendat; ſecumq; reputet, laborem vocari ab Euripide honoris patrem; & neminem ſibi, ex voluptatibus laudem quæſiuiſſe. Cum Dij ipſi, cuncta nobis laboribus emenda tradiderint, & ipſorum imitatione Ægyptij, ac omnes fermè Greciæ populi, ſapienter cauerint, vt inertes, & ocioſi, per totum vitæ ſpatium, inglorij, ac ignobiles haberentur: Romani vero forti Fortunæ, quam vacuanam, & ocioſorum patronã apellabant, nullum in Vrbe Templum, ſed

Tranſ-

Transtyberim ædificandum esse censuerint, vt inertiam omnem animorum, ac studiorum pestem, a bene institutæ Ciuitatis finibus, procul arcendam indicarent. Quæ omnia si eò tantum ab Auctoribus referuntur, vt ad sellularias plerũq; & ignobiles operas oppido persequendas homines excitent; tum vero maxime iuuenes, vrgere, atq; impellere debent, vt liberalibus, quarum cognitione nulla est iucundior, nulla pulchrior, aut humanior omnem animum, omnem conatum, & impetum fortiter applicent; tantoq; libentius, in id vnum, sibi incumbendum esse reputent quanto res præstantissimæ longe carius emi solent, quam viles, & vnicuiq; passim obuiæ, vt enim rectè quidam non infimi spiritus Poeta.

Nocte graues somnos resolutus compede fossor
Carpit, & in medijs Nauta quiescit aquis.
Nocte tibi nigrę est fuligo bibenda lucernæ,
Si modo Calliopes castra sequenda putes.

Et vero si magnorum virorum exempla quidquam ad hoc persuadendum valent, non desũt sanè illustria; Plinius siquidem, somni homo parcissimi, inter cœnandum, libros sibi legi sępius iubebat, & Romæ sella vehebatur, vt facilius posset lectioni incumbere; Similiter de

Catone Vticensi refert Valerius, eum nec in Curia quidem, dum Senatus haberetur, sibi temperasse, quo minus Græcorum libros lectitaret, & Origenes, vt ad nostros deueniam, nunquam manus habebat pugillaribus vacuas, nec cibum libenter sumebat, cum eruditioni suæ accessionem aliquam factam non arbitraretur; sic Diuus Hieronymus, dentes sibi limà abraserat, vt liberiùs, ac faciliùs posset linguam Hæbream pronunciare; & perpetuò aliquid meditabatur, quod ad Dei Tribunal afferret: sed quid antiquos commemoro? cum duo Galliæ lumina Budeum, & Turnebũ ipso nuptiarum die, bonas aliquot horas studijs impendisse, tam certum sit, quam quod est certissimum; imò vero ità improbi, & pertinaces quorundam fuere labores, vt suspiciendi potius quam imitandi veniant; Egredientibus Bononia si ad Orientem iter flectant, locus ostendi solet, Sancti Victoris nomine, in quo celeberrimus iuris interpres Bartholus, triennio quasi sepultus mansit, vt Imperatorias sãctiones penitùs addisceret; nec desunt apud nos, qui fidem obstringant, Theodorũ Marsilium Regium in Academia Parisiensi professorem, ita studijs addictum vixisse, vt decem

annos

annos integros, ne pedem quidem extulerit, extra Collegij Plesſæi Limen, vbi primũ Academiam ingressus, ſedem Muſis ſuis elegerat; ſed hæc, monſtrorum loco habenda ſunt, & ſcopulorum inſtar, ad quos elegantioris doctrinæ ſtudioſi nunquam debent impingere, ſi bonæ mentis opinionem ſibi ſeruare velint, vitamq; à communi ſtudioſorum ruſticitate, atq; vt ita dicam ἀφιλαντρωπία liberam ducere. Adiunxit poſtea Galenus methodum, ac ordinẽ, exemplo naturæ, quæ nihil abſq; ordine meditata eſt, vel effecit vnquam, propterea que Plato ipſum eſſe dicebat, ſcientiarum, ac artiũ omnium formam, & Socrates, ſe eius libenter tanquam alicuius Dei veſtigia ſecuturum aſſeruit, qui recte poſſet diſtribuere, tanta vis ineſt appoſitæ rerum tractationi! tam præclara res eſt, & omnino neceſſaria methodus! ſeù illa ſeruetur in Academicis, vel forenſibus negocijs, in artibusvè mechanicis, aut liberalibus. Imo verò quemadmodum, niſi debito tempore, occationes, repaſtinationesvè, & tertiationes, quæ methodus eſt Agricolarum, campis afferantur; niſi paululum interquieſcere permittantur, Cœliq; diuerſas tempeſtates opportunè excipiant, quantumcumq; ſua na-

tura.

tura fertiles ſint, & vliginoſi, ipſi tamen pro frumento rubos, pro ſiligine ſentes, pro tritici delitijs infelix lolium, & quiſquilias afferent; pari modo iuuenis animus, nihil vnquã egregium in ſtudijs pręſtare poterit, niſi prius, mentem ſuam confuſione liberet, & medicorum inſtar, qui liquida ſolidis, & coctu facilia in ſtomachum præmittant, à facilioribus incipiendo, viam ſibi ad difficiliora muniat, omnia ſuauiter diſponens, arteſq; & ſcientias per partes addiſcens, abſq; vlla obetratione, quia varijs anfractibus animum diſtrahit, nec permittit eum huic ſe negotio tantum, quod præ manibus habet familiariter applicare: Quod ſi tanta vis ineſt optimæ diſpoſitionis in oratione, vt alicui, ex placitis Rethoricæ dicenti, aures ſuas teretes, ac purgatas vnuſquiſq; ſtatim accomodet, & quidquid ipſe proferet, velut à benigno quodam, & pluſquã Amalthęo cornu defluum accipiat; quam ſuauior debet eſſe harmonia? quam iucundius melos? non quidem diuerſarum fidium, non multiforatilis tibiæ, vel diſparium calamorum, ſed Græcorũ cum Latinis, Oratorum cum Poetis, diurnæ lucubrationis cum nocturna, laboris cum quiete, iocorum cum ſtudijs, in vno ſimul iuuene, ſa-

ne, ſa-

ne, ſapientiſſima prorſus, & admirabili methodo, rectè inter ſe conuenientium. Verum tempus eſt, vt ad duo poſtrema deſcendamus, quibus, Vir ille doctiſſimus, diſciplinæ cuiuſuis præludia concluſit, nempè veritatis amorē & crebram, ac conitnuam exercitationem; quamuis de veritate pauca hic à me dicenda ſint, qui in altera huius Syntagmatis parte, de eius vtilitate & inueſtigatione me dicturum ſpero, interim illa, ſi quod vis aliud, Tyronibus noſtris maxime neceſſaria eſt, vt omnibus etiam alijs, quicumque eam vitæ ingredi rationem ſibi proponunt, ex qua ſcientia animo aduenienS, tanquam oculis lux, tutiſſimum iter reliquum præſtaret, ea ſiquidem lux in Panathenaicis, quod monet Tyrius, comparari non poteſt, nec viæ ad ipſam ducentes nugæ ſunt, aut deliramenta verborum, non villicæ curationes, nec forenſia negotia, verum amor veritatis, & exiſtentium rerum ſpeculatio, quę huic negotio impendatur. Exercitatio deniq; multum etiam hic obtinet momenti, quandoquidem, vt inquit Ariſt. rerum expertos videmus magis id quod intendunt conſequi, quam illos, qui rationem abſq; vſu & experientia tenent, vnde ſi in eloquentiæ, vel poetices ſtudijs ſty-

dijs ſty-

ſtijs ſtylus non exerceatur, ſi in theoretica philoſophia contemplatio frequens non adſit, aut in practica vſus, & exercitatio negligantur, cætera parum, aut nihil iuuare poterunt, ac fermè vt experientia nos docet, quod,

Ferrum dum tranſit in vſus,
Aſſiduo ſplendore micat, vultuq́ nitenti
Audet ad Argenti decus aſpirare ſuperbum;
At ſi longa quies ierit, fuſcatur, & atram
Vertitur in ſcabiem, celeriq́ abſumitur æuo.

Eodem etiam propemodo dicendum eſt, mentem noſtram deſidia flecti, otio torpeſcere, & nimia quiete ſenſim debilitari; quæ ſi diligenti vſu, aſſidua lectione, & iugi contemplatione exerceretur, difficillima quæque facili negotio intelligere poſſet, & miraculum ſui in hominibus excitare. Atq; hæc ſunt, Fabrici nobiliſſime, quæ ſapientiſſimi homines ad expeditam diſcendi rationem velut prærequiſita, & iſagogica ſuis in libris deſiderauere, in quorum explicatione ſi diutiùs immorari viſus ſum, quam forte rationi conſentaneum iudicabitur, id omne feci, cum tua, quem vehementer delectare ſolent huiuſmodi præceptiones, tum aliorum præſertim de cauſa, quos non poſſunt nō aliquo modo iuuare; aliquo modo dixi, quo-

niam

niam nec illas si libenter se obtulerint negligi vellem, nec si non se obtulerint, vehementer requiri: Natura cuiusque, quæ nihil ex omni parte beatum effecit, aut meditata est vnquã, sibi viam per incognitos plerunq; calles ad ardua moliente, & supplente, auxiliorum, quæ ad id necessaria iudicamus defectum, per alia quædam noua, & inexcogitata, vt nobis exemplo sint hominem, quemadmodum innuit Cicero varia habere instrumenta ad obtinendam adipiscendamq; sapientiam, & ipsam naturam Vertumni cuiusdam, aut Protermodo, varias species induere, nec vllis legibus, aut vinculis posse alligari, & re vera videmus plerunq; multos esse ingenio admodum hebeti, & obtuso, qui tamen labore, & diligentia tarditatis suæ damna rependant; alios ætate prouectiori vix è carceribus soluisse, qui nihilominus ingenio suo adiuti, prius quam reliqui metam attingant; quosdam denique vix præceptioribus operam dedisse, aut studijs, exercitationi, methodo tempus impendisse, qui propter alias dotes nihilo secius feliciter, quam cæteri cursores, stadium absoluant; vt hæc omnia propedumàta non tanquam absolutè necessaria, sed facilioris tantum, & expeditioris doctrinæ

gratia,

gratia, cum à Galeno, tùm ab illis proposita videri possint, quorum præclaris opinionibus si meæ lacinias licitum mihi esset attexere, tria tantum proponerem, quæ vnicuiq; ad eruditionis, & doctrinæ decus anhelanti omninò prę-standa sint, videlicet, vt planè, rectèq; percipiat quod discit; vt fidelitèr, quod percepit contineat, & vt ex eo aliquid ipse deinde parere, proferreq; valeat: Primum diligentis lectionis est opus, Secundum fidæ memoriæ, Tertium assiduæ exercitationis; Omnia verò sic inter se cohærent, vt mutuis inter se connectantur auxilijs, & vnum sine alio vix quidquã laude dignum possit efficere; siuè enim quis proprio tantum, vel præceptoris ductu, & tarde, vel maturè, aut cum ordine, vel confusè, operam litteris impendat, nisi tamen, quæ legit probè percipiat, & quæ percepit fideli memoria reseruet, ex ipsisq; tandem aliquid in suum, aut aliorum vsum eliciat, non video quem demum possit tot lucubrationum, quæ studijs impenduntur finem adipisci. His igitur tribus velut pedamentis, & fulcris inixus adolescens, liberalibus disciplinis instituendus; debet illas in primis domi quidem, non in Gymnasiorum ergastulis, quemadmodum apud

Gallos

Gallos præsertim fieri consueuit addiscere; vt propterea longè melius ab Italis, liberorum suorum educationi consultum fuisse existimē, qui præterquam quod, furentium plerunque quorundam Hamillorum inclinationes, hoc modo deludunt, sibiq; à publico dedecore prę-cauent; hoc etiam insuper lucri faciunt, vt minus inficiantur liberi, vitiorum collunie, quæ illic tam varie spectantur, quam diuersæ sunt eorum, qui in eiusmodi locis simul recluduntur naturæ: Præcipuè verò cum expulsa iam, aut verius extincta, illa maiorum nostrorum probitate, qua feroces iuuenum animos, & in omne vitium procliues, adeò seuerè cohercebant, vt Claustris emissi, nimia tantum simplicitate, ac morum rusticitate peccare depræhenderentur, summa quædam, & intolerabilis omninò peccandi licentia, eius locum occupet, qua non secus ac medicamine præpotenti, vel magico carmine, noui studiorum moderatores, abactos hinc, & inde ex aliorum Scholis discipulos, in suas allicere certant, omnia illis præter solœcismum in Themate indulgentes: vt non amplius tanti faciendæ sint publicæ exercitiorum scholæ, propter æmulationem studiorum; postquam fieri nō potest, quin simul afferant æmu-
lationem

lationem vitiorum. Domi igitur adoleſcentem volo, qui parentum exemplo, mores ſibi ſingat; domeſticorum conuictu, ſolertiam excitet; amicorum colloquijs, libertatem cum loquendi ſapienter, & modeſtè, tùm adeundi ætate prouectiores, aut principes, æqualesvè ſalutandi, & moribus loci, ac temporis conuenit, accipiat; mercatorum, & artificum familiaritate, res quarum vſu carere non poteſt, & intueatur, & cognoſcat; omnes denique ſuas actiones ad vrbaniorem viuendi modum componat, Celeuſte in omnibus, & præcurrente, ac honeſtum, & decorum in ſingulis præmonſtrante, doctiſſimo ſimul, ac ſapientiſſimo præceptore; qui ipſum liberali modo, ac nobili prorſus, & generoſa methodo, de animi moribus, vitæ officijs, & ingenij dotibus, ac diſciplinis, ſiuè ſedens in Muſeo, ſiuè obambulans in Horto, ſiuè vnà, ſi caſus tulerit, iter faciens, familiariter admoneat; ſibiq; triplicem hunc finem proponat, vt pari cum doctrina virtute, & morum elegantia inſtructus, adoleſcentem quoque ſuę inſtitutioni commiſſum, non minus probum efficiat, quam litterarum intelligentē, & vrbanum. Iacienda ſunt enim in hac ætate fundamenta bene viuendi, non ſecus ac bene

dicendi,

dicendi, & formandus ad virtutem animus, dùm tener eſt, & facilis quamlibet impreſſionem admittere, quæ vt tunc erit, ità & in vniuerſa vita ſeruabitur: verum quo præceptor huic ſe muneri felicius accomodaret, vellem hunc Horatij præcepta ſecutum.

Aetatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores,
Molibusq́; decor, naturis dandus & annis.

Exploraſſe diligenter, quæ nam ſint, ætatis cuiuſq; & adoleſcentiæ præſertim virtutes, ac vitia, vocatis in conſilium, aut eiuſdem Horatij libro ad Piſones, aut Rhetoricorum Ariſt. 2. in quibus ipſa non minus doctè quam eleganter, & copiosè delineantur; vt deſpicere poſſet ſi quid ipſi committant, quod ſit virtuti alie num, atq́; officio, num id ex eo genere crimen ſit, quod ad bonum morem corrumpendum va leat, an quod ab ætatis, & adoleſcentiæ, quaſi fermento quodam, fuerit profectum, iſtud enim leui tantum admonitione indigere videtur, prius vero grauiori aliquantum cenſura, ſed quæ tamen ab omni impetu, violentia, & præcipiti aſperitate immunis exiſtat; ne vel ad illiberalem animi timiditatem ſe abijciant, quę vires ingenij potiſſimum eneruat, naturęq; igniculos in pueris extinguit; vel ſi fuerint

natura

natura contumaciores, nitantur in aduersum: & vero si rectè cogitamus, cum nemini expediat metu contineri in officio, minimè omnium conuenit adolescentibus, quorum præsertim animos ad decus, & ad honestatem cupimus informare. Quamobrem non morosus erit Præceptor, non asper, aut singula curiosius inspectans, vllamvè in partem immittis, aut truculentus, sed facilem, & indulgentem præbebit se discipulo, cuncta illi supeditans, quæ, vel honestè, vel vtiliter desiderare potest, siuè equis ille oblectetur, seù canes ad venandum appetat, seù libris, aut vestibus capiatur, hæc enim omnia si grauiter, atq; magnificè, non per indulgentiam concedantur, mirum quantum in animo illius excitabunt, & ad amorem, & ad reuerentiam stimulum; infirmus enim & debilis virtutis custos metus est, & errat longè mea quidem sententia, qui imperium in discipulos grauius, & stabilius esse putat, vi quod fit, quam quod amore adiungitur, vt proinde non iniuria quidam dixerit,

peragit tranquilla potestas
Quod violēta nequit, mādataq; fortius vrget
Imperiosa quies.

Omnino aūt legitima cum ingenuis tractandi metho-

methodus hoc requirit, vt studio laudis, exci-
tentur ad officium, incendanturq; amore glo-
riæ, & virtutis, vnde in illis oritur generosa
quædam inuidia, & sine odio de laude, pro-
bitateq; contentio. Hoc autem consequi fa-
cillimum erit si non perfunctoriè exerceantur
in historiarum lectione, illustriumq; virorum
elogia, aurea prorsus, & magnifica dicendi
vbertate, à Paulo Iouio, Sammarthano, Vber-
to Folieta, & Pignorio litteris consignata fre-
quenter euoluant, in quibus, & stylum ad elo-
quentiam, acuere poterunt, & animum ad Ero
icæ virtutis imaginem componere; nam si P.
Scipio, & Q. Fabius, quod omnibus fere gene
rosis mentibus vsu venit, illustrium virorum
contemplandis imaginibus excitari se magno
pere dicebant, quæ res Themistocli quoque
desiderium ingessit, vt Miltiadis honoribus,
aliquando posset obstruere, & Iulium quoque
Cæsarem visa Alexandri Magni Imagine ad
summam rerum accendit; quid consentaneum
est euenire cum tot virtutum exempla conspi-
cient, tot facinora velut oculis ipsis vsurpa-
bunt, quæ vel ignauissimos homines possent
ad virtutem inflammare. At verò cum bene,
præclaræq; viuendi constituta ratio nunquam

eo per se attingere possit, vt ex humanioribus litteris, plurimum non modo ornamenti, sed etiam incrementi non recipiat; cùm ab Agellio humanitas ipsa non solum dicatur esse philantropia, & insitus in hominem natura amor, sed etiam παιδεία, siuè institutio, qua reddimur ciuiliores ad societatem publicam, harum præsertim humaniorum scientiarum ope, quæ iam communi modo loquendi complectuntur quid quid pueri discunt post grammaticam ad maturius vsque philosophię studium; rationi proinde consentaneum esse videtur, & syntagmatis ipsius methodo, vt absoluta iam, quæ de moribus est, & communibus ad rectè docendum præceptis tractatione, ad eam nunc deueniamus, quæ de studiorum ordine, ac progressu tractare debet. Enimuerò vis diuina animæ nostræ, quæ rerum scientias, & formas capescit, quaq; ingenium dicitur Philoni Iudeo; & quam ex Seneca, qui certo ordine, methodoq; exercent, scientes; qui sublimius indagant, ingeniosi; qui sapientius, iudicio præstantes; qui altius, memoriosi, qui perfectius, docti; qui vtilius, sapientes appellantur; hoc inquam ingenium hominis cum multis scientijs ornare se possit, vt philosophia, Mathema-

thematicis, Theologia, Iuris prudentia, & similibus tum maxime vna, quæ Humanitas dicitur est, quæ fundamentum aliarum, vnde homines humaniores, cultioresq; fiunt. Hæc verò non adeò angustis ex se finibus circumscribitur, quemadmodum in scholis receptum est ipsam definire, sed decem partes comprehendit, videlicèt, linguarum notitiam Latinę præsertim & Græcæ, (nam Hæbraicam, Caldaicam, Syriacam, Arabicam, magis amant Theologi,) eloquentiam, Poeticam, Geographiam, Chronologiam, Historiam, Antiquitates, Fabulas, & Criticam, siuè librorum censuram; de quibus pauca sigillatim, præcipienda sunt. Et quidem quantum ad linguarum studium pertinet, duplex illud esse statuo; Ciuile vnum, seù mauis politicum, Gallicæ, Germanicæ, Hispanicæ, vel aliarum, quæ nūc inter præcipuas Europæ nationes vsurpantur, peregrinationibus, tractandisq; vel proprijs, vel aliorum negocijs, haud mediocriter vtile, quod extra scholas commodè addiscitur. Epistemonicum aliud earum omnium, quæ ad scientiam faciunt, inter quas latinæ, quod iam dixi, & Græcæ cura præcipuè habenda est. Sed quo ipsa liberalis tandem esse incipiat, duo

preceptori, ac totidem discipulis seruanda propono. Primum quidem, & grammaticæ regulis, quæ breuissimæ semper esse debent, familiares discursus, & colloquia ad ipsarum praxim intermisceantur; auctorumq; lectio statim accedat, quorum interpretationi, Neoptolemus noster collectis ingenij sui viribus primũ insudabit; memoriam per certas voces, & phrases, quas sibi iam familiares fecerit reflectens; imaginationem per ipsarum inflectiones, formationes, deriuationes, sollicitans; iudicium denique in apposita, & eleganti constructione exercens; vt hoc modo tanquam sibimet ipsi præceptor exiltat, & omnia illa, quę difficilius quidem perceperit, quam si prę mansa in os ipsi à præceptore iniecta fuissent, melius, ac fidelius mente, animoq; conseruet, atque etiam alijs postea difficultatibus enodandis, paulatim assuescat, & sine cortice in alueis profundioribus natare. Alterum, vt Præceptor illi sensim instillet, & aperiat Historiam eius linguæ, cui percipiendæ totus incumbit, quo videlicèt tempore, & vbi nam gentium incæperit, quam latè se, & quibus modis diffuderit, quot mutationes, alterationesvè diuersis ætatibus sustinuerit, singulaq; rudiori Mi-

nerua, aut acuratè magis, prout ingenium discipuli cognouerit, explicet. Vt si v. g. latinæ occasione, quæ prior se offert, nullam hanc ante Romuli, & Remi tempora fuisse insinuet, quæ tunc inter pastores ex lingua Græca, & Hetrusca coalescens, sub septem Regibus Romanorum infans fuit, deinde sub Consulibus vsque ad Catonem Censorium, quasi in pueritia rudior adhuc, vt patet in legibus duodecim tabularum; tum sub Catone adoleuit, & vegetior facta est; postea ad ętatem Ciceronis trãslata, vigorem quasi virilitatis obtinuit, per Crassos, Antonios, Cicerones, Hortensios, aliosq; vt narrat Tullius lib. de clar. ora. & in oratore perfecto; tùm sub Augusto senuit, virilior tamen adhuc, Augustus enim per quam latine locutus est, referrente Suetonio in eius vita; deinde paulatim cæpit declinare, ab eius siquidem puritate deflexerunt, Liuius, Tacitus, Plinius, & multo magis, Tertulianus, Arnobius, Sydonius, Symachus, & similes, donec omninò extincta est, circa annum Christi sexcentesimum; ab illo enim tempore, vsq; ad præteritum sæculum, quo capta Constantinopoli à Muhamede secundo, cæpit primum in Italia cum Græcis, & humanioribus litteris

reuiuiſcere per Politianos, Vallas Hermolaos, Pontanos, Pogios, non niſi mera barbaries dominata eſt in ſcholis, quemadmodum fuſe docuimus in additamento noſtro ad Hiſtoriam Ludouici XI. Hæc enim omnia licet vix capiat tenera mens, & nondum ſufficienter de multis ad iſtorum intelligentiam pertinentibus informata, vehementer tamen ipſam delectant, & ſementem in ea faciunt, quæ continua poſtmodum eruditionis acceſſione, in copioſum, ac vberem fructum facile euadat: Quæ verò diſcipulum præſtare oportet ea ſunt, vt præter affectum, & laborem in addiſcendo, modum etiam ſuæ eruditioni afferat, duas velut ſyrtes declinando, ad quas plerunq; allidere ſolent, qui ſe totos linguarum eruditioni deuouent; nunquam ad ſcientias, quarum ipſæ fores aperiunt, penetrantes, dum ingratiſſimo labore iter reliquis pręparant circa dictiones, ac voculas occupati; vnde poſteà in hoc alterum amentiæ genus facile delabuntur, vt ex detortis, aut verius corruptis, & deprauatis vocibus linguæ cuiuſdam primariæ, quam ſibi fingunt ad libitum, reliquarum omnium linguarũ origines deducere velint, non minus ridendo conatu, quam ſi panis ethymologiam à Greco

nomine

nomine ἄρτος mutando pa, in ἄρ, & nis in τος, repetere vellem, quod tamen quidam ipſorum poſt exploſas, & irriſas Goropij, Becani, meras, ac Cimmerias fabulas facere non erubuit; ne in rebus ſerijs non tam nugari videretur, quam prorſus deſipere. Linguarum rudimenta ſequitur eloquentiæ, & poetices methodus, aut potius ratio ſtyli in vtraque facultate liberaliter efformandi, ac prioris quidem maior omnino cura, & ſollicitudo habenda eſt, quoniam licet in rebus grauiſſimis fermè ſemper vſurpetur; nihilominus quæ ſoluta oratione dicuntur, niſi verborum nitore, lenocinijsq́;, & mirifico apparatu exculta ſint, non abſq; negligentia audiri conſueuerunt, languidiuſq́; in animum auditoris penetrare; vbi vero acceſſere numeri, & egregium ſenſum aſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia, velut per ſe mobilis, aut excuſſa lacerto potentius torquetur, & iucũda mulcedine ſic auditorum mentes titillat, vt per illorum aures non ſecus ac gemma per digitos molliter fluat, & non impacto vngue perlabatur. Non multa tamen de eloquentiæ præceptis à me hic afferenda ſunt; cum poſt Ciceronem, & Quintilianum non deſinit infiniti, quod ad eloquentiam ituris viam

fecerint,

fecerint, & de perfecto oratore dixerint grauiter, & copiosè; Ego vero nihil addere velim, nec istius, nec alterius facultatis communibus regulis, sed ea tantum proponere, quæ antiquam Musarum asperitatem vrbaniori cultu temperare possint, studiosorumque diuitias, quæ plerunq; inutiles latent vsibus, ac vitæ officijs accommodare. Et quidem hoc mihi primum peccare videntur adolescentes, quod stylum suum oratorum imitatione circumscribũt, dum eloquentiam omnem vnius Rhetoricæ præceptis, quæ docet rectè, & appositè dicere ad persuadendum, latiùs non extendi sibi persuadent, cum tamen ista per quatuor styli differentias diffundatur; sermonem quidem purum, tersum, ac castigatum in omnibus illis requirens; sed in oratorio tamen sublimiorem, & magis ad numeros aptum, & compositum, qualis depræhenditur in Cicerone, Plinio iuniore, Mureto, Perpigniano, & similibus; in Historico puriorem, & apertiorem, quem feliciter expresserunt Salustius, Liuius, Q. Curtius, & nostro tempore, Iouius, Bembus, Maffæus, & alij, quorum propriam laudem quilibet est assecutus; in Epistolico lepidiorem faciliorem, & per angustias aliquando luctantẽ, & præci-

& præcisum, cuius exemplum non aliunde melius, quam ex Cicerone, Plinio iuniori, ac Politiano petendum est; in Didascalico denique simpliciorem, apertiorem, & magis familiarẽ, ac domesticum, quo pręsertim commendantur Agellius, Plinius, & omnes, qui philosophica scripserunt, vt Seneca: At verò tantum abest, vt istorum notitiam, & exercitationem adolescentes in scholis consequantur, quamuis ipsorum vsus longè nobilior sit, ac frequentius occurrat, quam frigidę cuiusdam declamationis, quod nec orationem, nec Chriam quidem cõponere possunt, nisi accepta prius à præceptore rudi, & indigesta materia, quæ demum sic ingeniosè versari non potest, aut fingi quin macie, & languore quodam opprimatur, proprio sanguine, & viuidiori colore destituta; vnde posteà tanquam consectarium sequitur, quod tertio loco monendum esse duxi, vt nec decorum seruare possint, nec orationem vnicuique rei quam tractant conuenientem vsurpare; maxima quæquæ, & grandia humili stylo deprimentes, aut vilia, & abiecta nobilioribus verbis efferentes, quod non tam eruditionis vitium est, quàm iudicij,

Nam magna numina Romæ

Non

Non ità cantari debent, vt ouile Menalcæ.

Ad Poeticam, quod attinet ipsa videtur primo quidem aspectu, nec vehementi applicatione animi, nec regulis indigere; cum poetam natura ipsa valere, & vi mentis excitari, & quasi diuino quodam spiritu inflammari summorum eruditissimorumq; virorum Platonis, Ciceronis, Originis, & aliorum constans sit opinio, multis etiam rationibus confirmata; Verum si ita se res habet, ne tu Aristoteles stultè admodum fecisti, næ tu Horati, Casteluetre, Patriti, Mazzoni, Minturne, Scaliger, Heinsi, Casaubone, Galuti, Vida, parum prudenter; ne vos omnes Galli, & Itali omninò inconsultè; dum adeò subtilitèr, & curiosè de versuum legibus, poematum differentijs; & totius poetices apparatu disputastis; Sed bene est, quod hic error a Platonis vsque tempore per scholas propagatus, inter illos referendus sit, qui opinione magis quam experientia, vel ratione vigent ac sustentantur: Audientem igitur se præbeat adolescens eorum præceptis, qui de metrorũ elegantia sobriè potius, quam acutè disputarunt, & poetarum omnium lectioni, se dedat, quos iniuria temporum, reliquos nobis fecit ex antiquorum naufragio, quia prætet quamquod

nullus

nullus ipſorum, non elegantius, ac latine magis locutus eſt, quam heſternorum laureatę phalanges, varia etiam ex multis ſumma cum animi iucunditate, & facilitate addiſcet, quæ ad vſum, & manum quotidie opportuna accidere poſſunt, & lectione varia, ac multiplici rectè iudicandi vim, prudentiamq; omnium virtutum exemplis confirmare; Neque enim ipſi vtiles tantum deprǽhendunt (quod multi falſo ſibi perſuaſerunt) ad locupletandam latinam orationem, & varietatem ſermonis, deſcriptionēq; affectuum; ſed mirum eſt quantum roboris accedat animo, ex diligenti meditatione eorum de quibus ſibi tractandum propoſuerunt; nam, amabo te Fabrici, non ne promptum eſt vnicuiq; animum ad ea, quæ legit aliquoties reflectenti, ex Virgilio, Lucano, Siluio præclare factorum exempla, Heroumq; mores, quos poſtea imitari poſſit animo concipere; Ex Horatio, Iuuenale, Perſio Sceleſtorum pœnas, lurconum infamiam, fæneratorum vota, fraudes, ac nequitias hominum depræhendere ſimul, ac deteſtari; In Plauto, & Terentio iuuenum impetus, ſenum auaritiam, meretricũ technas, lenonum artes, paraſitorum ingluuiē, mercatorum, inſtitorum, ſeruorum, ac ferme

omnis

omnis generis personarum naturam, ac propẽsiones, velut in speculo intueri; Ex Seneca, & Euripide magnis regnorum mutationibus gẽtium ruinis, calamitosis principum, cæterarumq; rerum euentibus, non assuescere modo, sed intrepidus occurrere; denique, vt à Martiale sensum verborum, & acumen sententiarũ, & nonnunquam etiam pungentes aculeos mutuari, sic ab Ouidio, Tibullo, Propertio, Catullo, sermonis delitias; Veneres, venustatesq; vsurpare, quibus actiones, vitam, moresq; suos ad cultum elegantiam, facetias, & vrbanitates componat; vt cum plura, ac diuersa genera Poetarum habeantur, quod in oratoribus fortasse non ita est, nullus tamen reperiatur in tam festiua copia, ex quo non solum egregia vtilitas, sed maxima quoque non percipiatur delectatio. Sequuntur tres aliæ humanitatis partes Geographia, Chronologia, & Historia, sic mutuo inter se connexæ, & colligatæ vinculo, vt qui ipsas diducere velit, & separatim explicare, non modo negotij vim paret maximã, sed à sapientissimorum hominum placitis longe declinet, qui omnem historiæ dignitatem, & pręstantiam, tribus potissimum signis videntur æstimare, nimirum, vt vera sit, nulliusque

adulationis fuco colorata, vt Corographiam loci in quo gesta est acuratè repræsentet, atq; etiam tempus cui cum scribat proprium, quare consentaneum est etiam arbitrari vniuersalis historiæ Synopsim, quę res ab omni æuo, & vbique locorum gestas cōpræhendit, non posse ab adolescentibus planè, & integrè percipi, nisi ipsius temporis ordinem, differentiamq; annorum, & mensium, ac locorum omnium, seù mauis regionum descriptionem simul complectatur, contineatq; vnà quidquid adiumenti recipere potest ex reliquis historiarum speciebus, Ciuilis videlicèt, Ecclesiasticæ, & Naturalis; quarum omnium is fructus esse debet, ea primum vtilitas, vt nobis auctoritatem apud homines concilient, opinionemq; sapientiæ; nam si senes idcirco prudentiores iudicamus, eosq; libenter audimus, qui per longam vitam, & in se multa experti sunt, & in alijs pleraq; viderunt, atq; audiuerunt, quid de ijs censendū est, qui multorum sæculorum res cognitu dignas memoriter norunt, & ad omnem casum proferre aliquod exemplum illustre possunt? Secunda vero, vt non modo opinione, sed re vera prudentiores efficiamur, & normam vitæ componamus inter omnes errores, omniaquè

pericula

pericula tuto dirigendæ; etenim cum pruden-
tia nostra nihil aliud sit, quam euentorum ob-
seruatio, rerumq; præsentium, ac futurarum
scientia, ex præteritis tanquam ex fonte deriua
ta, hoc ex vniuerso litterarum genere, vel sola,
vel certè maximè præstat historia, quę non alia
sanè de causa vocatur à Cicerone *testis tempo-*
rum, lux veritatis, vita memoriæ, veritatis
nuntia, & magistra vitæ. At præter iam enu-
meratas historiæ species, quarta adhuc super-
est antiquitatum propria, cuius largiori haustu
perfusi, hoc primum obtinent, vt eruditi cen-
seantur, deinde vero, vt eruditorum etiam prin
cipes, si suppetias, accesserit Critice; de qua
nonnulla quoque mihi dicenda essent, nisi sati-
us haberem adolescenti consulere, vt ab hac
scabie vngues in totum abstineret, quæ si ab
ingenijs mediocribus, & patellarijs tractetur,
auctores optimos plerunque corrumpit, & de-
prauat: Sin à maioribus Dijs, ipsos omnino
immutat, & alijs verbis alio plerunque sensu
loquentes inducit: Sed vt ad Historiam erudi-
tam reuertamur, ipsa non adeo longe patet quē
admodum Politica, vel naturalis, verum angu-
stis quatuor regnorũ finibus terminatur, Ægy-
ptiorum, Persarum, Græcorum, & Romanorũ,

Hebræorum enim Chaldæorum, ac Syrorum antiquitates potius ad Theologos pertinent, reliquarum autem nationum ritus, & formulę, vix tanti habentur, vt ad his meliora festinantes debeant retardare. Ac de Ægyptiorum quidem antiquitatibus fermè est, vt dicam vix vmbræ tenuis famam ad nos peruenire, cum euentilata pridem a doctis, Annij Viterbiensis, qui nobis pseudo Berosum obtrudere conatus est impudentia pauca tantum supersint, apud Plutarchum, Horum Apollinem, Iamblichum, Calcagninum, & alios, de eorum sacris mystica doctrina, & Regum, ac rerum interrupta successione. Verum hæc penuria generosos tandem conatus excitauit doctissimi, ac in rerum omnium inuestigatione, quæ studiosos antiquitatis beare solent versatissimi Claudij, Menerrierij, vt ex ipsorum numismatis, quæ incredibili prorsus diligentia conquisiuit, tot res deperditas, & profunda nocte sepultas erueret, felici ductu, & auspicijs Eminentissimi sui Cardinalis Francisci Barberini; cuius, vt votum semper fuit, sic studium nunc est, viros eruditos singulari beneuolentia complecti, & augustissima liberalitate quo se cumq; ferunt vehementius impellere. Persarum etiam vix

quid-

quidquam habemus quod non acceptum ferri debeat labori, ac diligentiæ Præsidis meliori fato digni Barnabę Brissonij; qui inter tot alia excellentis doctrinæ suæ monumenta, collectiones quoq; de Regno Persarum nunquam non summopere magni faciendas nobis reliquit; Sed viciniores Græci, & Romani, non habent omnino, quod de nostrorum negligentia conqueri possint, quandoquidem sic notas habemus eorum antiquitates, sic explorata rudera, templa, porticus, palatia, thermas, amphitheatra, numismata, statuas, sepulchra; Sic perspectas, & acuratè descriptas venationes, comessationes, ludos conuentus, fastos, ritus sacros, profanos, formulas, nec mentiar si dixerim scortationes, & libidinum secreta; vt si ambæ istæ nationes quondam orbis dominæ semel ad pristinum decus reuiuiscerent, se à nobis doctrina saltem, & labore fuisse superatas fateri cogerentur. Supersunt tandem Fabulę quarum magna est cum poesi affinitas, sed nulla cum veritate; veritas enim nihil profert, nisi quod verum, & exploratum est; Poesis figmentis delectatur, & auctoritatem sibi quærit ex mendacio: atq; omnino necessarium est, vt res omnes de quibus instituitur narratio, vno ex

istis

istis tribus modis in medium proferantur, nimirum historicè, aut poeticè, aut fabulosè: Fabularum autem non vna assignari potest distinctio; quædam enim multum humiles sunt, simplici narratione, facili exemplo breui sententia: quarum antiquissimus auctor Æsopus, nõ mediocriter commendatus venit à grauissimis scriptoribus Platone, Liuio, Plinio, Horatio, Aristotele, Plutarcho, Iustino, Macrobio, Phædro, & alijs; qui eius inuenta ad mores formandos non illepidè transtulerunt, licèt humi ferme repentia: in quo fecere prorsus quod aurifices, dum ferro, & vili puluere aurum, atque adamantem expoliunt: quædam aliæ sublimius feruntur, Theologorumq; mysteria peruadunt, philosophorum arcana penetrant, & non nisi grauissimis se rebus immiscent ab Homero, Platone, Orphæo, Hesiodo, Heraclide, Porphyrio, Proclo, & inuentę sapienter, & frequenter vsurpatæ. Itaq; nulla est istarum artium, quæ quidem liberales sunt, & ingenuo homine dignæ existimantur, non suscipienda adolescenti, vt per laborum gradus sapientiæ præceptis animum componat, & conciliata sibi ancillarum beneuolentia ad Penelopem, hoc est Reginam omnium scientiarum philo-

 sophiam,

ſophiam, non tanquam nouus Myſtes, aut Semipaganus, accedat; ſed animo rerum omnium capaci, & moribus ad omne officium, & decorum, effictis probè à natura inſtructus. Philoſophiæ verò partes, quibus ſe totum applicare debet, tres tantum ab emendatiſſimi iudicij hominibus Laertio, Cicerone, Lactantio, Diuo Auguſtino, alijsq; propoſitas inuenio; nempe vnam, quæ de vita, & moribus, alteram, quæ de natura, & rebus occultis, tertiã, quæ rectè diſſerendo abſoluitur, & quid verum quid falſum; quid rectum in oratione, quid prauum; quid conſentiens, quid repugnet iudicando, quamuis res occultas, & naturæ obſcuritatem, ad ea, quæ pænè extrà naturam ſunt accomodantes, methaphyſicam illis quoque partibus adiunxiſſe videri poſſint, vt quãtum in ſemetipſorum poteſtate ſitum eſſet; tantum ipſi ad rerum altiſſimarum cognitionem contenderent, & naturali ſua beatitudine, quę in Dei contemplatione conſiſtit fruerentur; Vnde etiam factum eſt, vt hæc poſtrema philoſophiæ pars ἀκροτέλεια Theologię compręhendat, quemadmodum Phyſica Medicinę, ac Moralis diſciplina Iuriſprudentiæ. Vt proinde dubium eſſe non poſſit, quin mens noſtra dum

vnius

vnius Philoſophiæ lumine velut cæleſti quodam radio illuſtratur ſplendorem recipiat, quo poſtmodum tanquam imprægnata, neque numero ſcientiarum, quas concipit, appræhenditq; vincatur, neque amplitudine, & mole opprimatur, nec tenuitate, acumineq; fruſtretur: ſed non prorſus aliter quam oculi natura vegeti, & perſpicaces, facili, leuiq; conuerſu, in quã ſecumq; dederint partem celeriter omnia, & ſine labore contuentur, ſic illa probè quidem philoſophiæ ſtudijs inſtituta, perſpicax efficitur ad omnia comprehendenda, quorum inueſtigationi ſe voluerit addicere, neq; verò ea repetere hic opus eſt, quæ de philoſophiæ curſu per ſingulas eiuſmodi partes, rectè, ac methodicè abſoluendo Foxius, & Nunnius ambo cõpoſitæ, ac ſedatæ mentis Hiſpani præcepere, cum & ipſorum libri nullo negotio haberi poſſint, & ab inſtituto noſtro alienum ſit quidquã in medium afferre, quod identidem ex aliorum monumentis haberi poſſit. Quare vnum tantum, aut alterum moneo, quæ iſtis præſertim temporibus ſummopere eſſe neceſſaria nullus, vt opinor ibit inficias, qui propiùs in rem ipſã inſpexerit. Et vero primum eſt, vt confuſionis deuitandæ gratia, quam nuper introduxere,

qui, vel proprio ſuo marte, vel ex antiquorum principijs philoſophati ſunt, vnius tãtum Ariſtotelis veſtigijs inſiſtamus, primum philoſophiæ lac, non tam ex ipſius, quam naturæ, quæ eo interpræte vſa eſt fœcundiſſimis vberibus ſugentes, donec grandiores facti, & pileo, ac libertate donati, quid in reliquis philoſophorum ſcholis veritati magis conſentaneum reperiatur diſpicere poſſimus. In Philoſophia ſiquidem non ſecus ac in militia, ſub alicuius auſpicijs prius dimicandum eſt, quam ad ordines ducendos accedendum; & in vnoquoq; rerum, ac ſcientiarum genere, primum aliquod ſemper eſſe debet, quod ſit poſtea modus, & regula cæterorum. Verum quoniam vſus ab Ruſcellini, & Abailardi ſæculo ad hæc vſque tempora ſic inualuit, vt ſtatim ac adoleſcentes Dialecticæ limina ſalutarunt commitantur inter ſe, depugnentq; ad rauim magno ſyllogiſmorum apparatu, vndecumque illum habere poſſint obſtinate conquiſito; inde etiam fit, vt non modo pertinaces, ſed penè cæcutientes euadant, & ad vnius veritatis indagationem prorſus inepti. Quo fit vt ſummæ huic, & propemodum luctuoſæ adoleſcentum calamitati diligenter occurrendum ſit, vt potè qua nulla

grauior

grauior excogitari poteſt, nulla ruſticitati propior, aut qua magis homines videantur ad beſtias accedere, ſanè cum nihil in Ariſtotele, aut antiquis eius interpretibus reperiatur, quod huiuſmodi vitio ſit affine, profectò fatendum eſt illud, inuentum fuiſſe quorundam hominũ, quibus à Schola, in qua perpetuo verſabantur, morumq; aſperitate, & corporis imbalnitie, Scholaſticorum nomen, nec iniuria videmus fuiſſe impoſitum. Ipſi enim cum acri ingenio pollerent, nec ſe in humanioribus litteris, aut hiſtoria naturali, vel politica, præ ſumma, quę tunc temporis vigebat barbarie exercere poſſent, ex non magno materiæ ſtamine; ſed maxima ſpiritus, quaſi radij agitatione, operoſiſſimas illas telas, quę in libris eorum extant cõfecerunt. Etenim mens humana, dum in materiam aliquam agit naturam rerum, vel opera Dei contemplando, tunc pro modo materiæ operatur, atq; determinatur, ſin verò ipſa in ſe conuertatur, tanquam aranea texens telam, tùm demũ interminata eſt, & parit telas quaſdam doctrinæ, tenuitate quidem fili, operiſq; ſubtilitate admirabiles, verum, quæ ſint prorſus inanes, & ſapientum cachinnis, ac ludibrio expoſitæ: Sed vndecumq; tandem iſta philo-

ſophiæ pernicies ortum duxerit, quæ ſua contagione magnam olim partem Europæ infecerat, haud multum referre exiſtimo, quandoquidem ipſa iam deſijt, tam impotenter graſſari, deſinetq; omnino, hac præſertim ætate, quæ virtute magis, quam vlla præcedentium amica eſt, & creſcente in dies hominum ſapientia, à quibus hoc demum non erit difficile conſequi, vt reiectis vanis ſpeculationibus, & quidquid inane, ac ſterile eſt, illud tantum conſeruetur, quod eſt ſolidum, ac vtile, vt hoc pacto philoſophia non ſit apud nos inſtar cuiuſdam ſcorti, quo ad voluptatis illecebras abutamur, aut tanquam ancilla turpibus officijs mancipata, ſed potius, ſociæ, ac fidelis ſponſæ locum ſibi vendicet, ad generationem fructuum, & ſolatium vitæ tranquillioris, ac beatæ.

ENimuero poſtquam huc peruecti ſumus, Fabrici Comes, vt de illis artibus vberrime iam dictum ſit, quarum præceptionibus inſtructi, & penitùs informati eſſe debent, quicumque ad alia vitæ ſtudia, deinde ſe conuertunt, ſiuè illi ius Ciuile voluerint exequi, ſiuè Reipublicæ curam, ſiuè quamcumque aliam artem, ſectamvè earum, quæ cum honore, &

laude suscipiuntur: Equidem hoc nonnullis consentaneum videri posse non diffido, vt animum tibi faciam, ad quidquid est in ipsis molestiæ, & difficultatis fortiter superandum, & sanè lubentissime te ad hoc vnum exhortarer, nisi iam istud abundè satis præstitissem, in superiori parte istius syntagmatis, aut tu ipse laboris, ac studiorum improbitate non huc deuenisses, vndè tibi facilius est in Heroicas, ac te ipso, & maioribus tuis dignas virtutes intueri, quam ad humile grammaticorum Triuium oculos iterum referres; & vero, cum omnes homines animum præclaris actionibus intendere conuenientissimum sit, tùm verò illos in primis hoc decet maximè, qui celsiore loco nati non aliter possunt, fortunam, & gradum dignitatis, quam obtinent conuenienter sustinere; æquũ siquidem est, qui sibi summa omnia deberi volunt, eos debere, & summa omnia de se præstare: nec est vlla certior, aut stabilior eximię alicuius potestatis acquirendæ ratio, quam si qui talem ambit, ac desiderat, ea dignissimus omnium iudicio censeatur. Quamobrem, Fabrici Comes, cum tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper verus honos, & splendor virtutis enituit, totaq; spes, & ratio domus tuę, per

littera-

litterarum, armorumq; munia ad amplioris gloriæ decus promouendæ, in generosissimo tuo Fratre Comite Lodouico, necnon in te ipso inclinata recumbat; Ille vero gloriam sibi quærat in periculis, & inter externos armorũ strepitus præclare, ac fortiter se gerens, adolescat; tot Guidiorum nomen, quibus ab insigni ferocia, & militari robore Guerræ cognomentum superadditum est, necnon Excellentissimi Patris Nicolai Marchionis a Montebello exemplum continuo prę oculis habens. Tuum est profectò, Fabrici Comes, ad hanc trãquillioris vitæ Spartam, quæ tibi exornanda relinquitur sic pro tua virili te componere, adeoq; prudenter litterarum suppetias in id vnum aduocare, vt libertatem videantur ingenio tuo attulisse, non seruitutem; & lumen, nõ tenebras infundisse; Quod dum moneo, timeo vehementer, ne parum considerate faciam, qui longum iter, & tot præceptis munitum tibi subindicare aggrediar, cum aliud tibi non desit, longè breuius, & magis expeditum, si tibi in Heroicæ, ac omnibus numeris absolutæ virtutis exemplar proposueris, Eminentissimi Cardinalis à Balneo Patrui tui vitam, per omnes dignitatum gradus felicissime transactam,

mores

mores incredibili prorsus amœnitate, & gratia temperatos, animum denique sic præclaris naturæ dotibus excultum, sic liberalibus studijs instructum, & altioris sapientiæ documentis exornatum, vt hunc, velut Titum Imperatorẽ, non vnius modo, aut alterius nationis amorẽ, sed totius orbis delitias haud iniuria possim nuncupare. Veruntamen sicut nobis difficile admodum est lumen Solis, affatim, & ex improuiso irruens inconniuentibus oculis aspicere, ità quoque non adeò delirus sum, vt ignorem tibi arduum omnino fore, tot virtutes specie ipsa præstantes, & numero propemodum infinitas, quas ille secum familiæ tuæ intulit, simul intueri, & depræhendere: Quare intereadum in ipsarum familiaritatem paulatim descẽdas, vellem te, Fabrici Comes, ad ea mentem aduertere, de quibus non quidem in prima, sed in altera tantum huius syntagmatis parte, sermonem mihi instituendum esse duxi, Quoniam illa delectu maxime, atq; iudicio vigere depræhenduntur, quæ duæ res non ità frequenter solent in adolescentibus inueniri; deinde verò, quia lectio varia, & multiplex, cui se potissimum applicant toto illo tempore, quo per liberales disciplinas libere vagantur, iudicandi vim

di vim

di vim, prudentiamq; non minimum confirmat, vt ex multis circum se se offerentibus, illud præ cæteris eligat, quod maxime videtur commodum, quod quidem fieri omnino sine comparatione plurium non potest, cum alioquin si in vno dumtaxat genere versetur, nec habeat qui cum quod comparet, non delectu vllo ad id se applicuisse etiam si sit optimum. Sed casu, & fortuna in illud solum incidisse videatur. Vt omittam quod adolescentiæ proprium est ingenio vigere, & eis armis, eoq; cultu, & comitatu rerum, per studiorum labores exornari, vt cum maturum fuerit, acutè queat, & rectè facultatem illam probandi, & adsciscē-di potiora, in reliquis vitæ actionibus sapienter vsurpare. Et verò illa potissimum est, ad quam te voco, Fabrici Comes, & ad quam, si non testudineo, quod aiunt, sed grallatorio passu peruenire cupis, postquam ijs abunde rebus, & adiumentis munitus es, quæ vel à natura desiderari possunt, vel ab educatione obtineri; nihil debes in primis humile cogitare, nihil angustum, nihil obscurum, aut inane; sed quemadmodum antequam dies se se dilatet, magisq; diluceat, solet Aurora antegredi, quæ & aurum ostentat suum, & leni quodam flatu

aerem ipsum afficit, sic in ætatis tuę aurora constitutus, quis sit eius meridies, & quæ adulta ætas futura, vel hoc vno egregiè potes ostendere, si excelsa petat animus tuus, si ampla, & illustria, plenaq; dignitatis, & gloriæ, quo te à prima pueritia pręceptorum vox incitauit, quo te pater tuus, cuius ad te vota, cogitationesq; referuntur omnes, assiduè cohortatur, quo denique te vocant, maiorum tuorum exempla, quorum nomina nulla dies extinguet, nulla obscurabit obliuio. Hoc autem absq; litterarum auxilio cogitare non modo tibi arduum, & difficile, verum etiam omnino impossibile est, quando hanc vitę rationem ingredi meditaris, & illud exercitij genus complecti, quod est totum in laudabili ratione, totum in præclaris cogitationibus, & liberali scientiarum palęstra constitutum. Quamobrem non prætermisi in superioribus, singula in medium adducere, quibus te velis, & remis, omniq; nixu, & conatu, ad eruditionis, & doctrinæ fontes ocyus impellerem; atque hoc vnum tibi in præsentia persuadere non cesso, vt quando per tempus, & occasionem, licet totum te in ipsorum fluenta, ac latices immergas, quo tandem istis velut adolescentiæ super astris eluctatus, habitum

hunc

hunc in toto vitæ decursu retineas, qui tibi viam non modo paret, ac muniat, ad Theologię, vel Iurisprudentiæ penetralia, sed omnes tuas actiones, ac delatos honores, non medioeri gratia perfundat, & illustret. Et quoniam ad hoc primum à Natura formamur, & fingimur, vt quę nobis necessaria sunt, nostra sponte perquiramus, deinde verò quæ laudabilia, & ad benè, beatèq; viuendum requisita existimantur per nos etiam inuestigemus; debes hoc vnũ studiosè in primis præstare, Fabrici Comes, vt quæ tibi necessaria sunt litterarum adiumenta, maturè percipias; quo deinceps possis præstãtiori modo magnarũ dignitatum munia sustinere, quæ nunquam rectè, ac legitimè possunt, nisi à doctissimis iuxtà, & nobilissimis hominibus administrari; Non enim si quis humili fortuna scientijs animum excoluerit, quamuis omnium virtutum intelligentia sit ornatus, æquè tamen eas virtutes exercere poterit, vt summo loco natus, cui iam natura subditas mentes accommodat, & auctoritatem tribuit ex stemmate: quare postquam te sat diù in scholarũ vmbra exercueris, & tyrocinio pręfinitum tempus absolueris, assumendæ tibi sunt cogitationes æquales antiquissimæ Guidiorum nobilitati, & amotis

amotis grammaticationibus, quæ mediocres, ac plebeios homines decent; ea tantum in votis habenda sunt, quæ pulmo animæ prælargus anhelet, quæq; memoria posteritatis, & fama seculorum nepotibus tuis in exemplum summę fortitudinis, summæq; virtutis, & fortunæ proponat. Enimverò, quoties in litterarum, ac scientiarum naturam penitius descendo, ea profectò mihi videtur non talis esse, qualem ipsi tantum litterati, qui philautia maximè ducuntur nobis repræsentare conati sunt, dum ex omnibus rebus humanis nihil ipsa doctrina præstantius, nihil admirabilius, aut quod magis hominem beare possit, vel immortalem efficere suis in declamationibus quotidie personant, Ego vero, qui me nunquam irretiri permitto famosis multorum opinionibus, quas plerunque futiles, ac erroneas depræhendi, nec populum sequor pessimum veritatis interpretem; rem nō ità se habere confidenter affirmo, quod vtcumq; verum antiquissimis illis temporibus fuerit, in quibus studia ipsa maiori cum personarum, & locorum delectu tractabantur; sanè non potest non esse verissimum, hac præsertim ætate, litterarum adeò fœcunda, vt cum omnes cathedras ambiant, nullus etiam reperiatur,

qui di-

qui discere non velit; vnde tot iam sodalitates sunt institutæ, tot seminaria, scholæ, & Collegia, erecta; tot ædificatæ porticus, & Academiæ, vt habeant adolescentes loca, in quibus impunè otiari possint, & musis publicę fornices non desint, vbi se cum calonibus, & lixis, ac nundinalibus scurris indecenter prostituant. Quæ cum ità sint, & suo quemque se metiri pede, atque modulo verum sit, quis mecum non videt, indignum esse viro Principe si nominis, aut gloriæ suæ summam in hac exercitatione constituat, quæ potest illi esse communis, cum abiectissimo quouis è plebe? Quinimo contingere etiam poterit, quod ille plures auctoritates laudabit, vel elegantius scribet, aut acutiùs disputabit, sicq; triumphum aget Thersites de Agamemnone; Codrus de Inacho, Zerbus de summo Pontifice; aut Grosippus aliquis de Rege Anglico; Deinde vero sicut admirationi non est vasta cuiusdam arboris proceritas, vbi in eandem altitudinem tota sylua assurexit, sic neq; generosis mentibus facile est dignum auita sua nobilitate locum in hac palæstra retinere, in qua tàm facilis est victoria, aut verius, tàm futilis adulatio, vt omnes qui in ea decurrunt, Tros, Rutulusvè fuat, nullo discrimine

docti-

doctiſſimi ſtatim, ac eruditiſſimi audiant; Quare litterarum ſtudia veſtibus holoſericis libenter confero, quæ mediocris fortunæ homines, abſque alio ditiore apparatu ſat decore veſtiunt, ac exornant, magnaq; apud plebem in ęſtimatione conſtituunt, Reges verò, ac Magnates nihilo magis ſuſpiciendos efficiunt, niſi prę ſtantiora ſimul gerant nobilitatis, ac dignitatis ſuæ inſignia, quibus vnicuiq; ſtatim innoteſcant. Et verò cum egregius morum cenſor, & artifex Horatius, præſtantiſſimæ virtutis ideam vellet effingere, non hanc inter ſtudioſorum libellos, & chartulas collocauit, ſed in comitijs, legationibus, iudicijs, & puluere bellico, ſiquidem, vt ille ſapienter monuit.

Res gerere, & captos oſtẽdere Ciuibus hoſtes,
Attingit ſolium Iouis, & Cæleſtia tentat.

Ea propter vellem te, Fabrici Comes, tecum ità de ſtudiorum cultu ſtatuere, vt hæc ipſa credas, mediocribus ingenijs, quæ nec ſplendore natalium, nec communi hominum de ſe expectatione præmuntur, ſat honoris, & gloriæ ad virtutis præſidium eſſe allatura, nobilioribus verò, atq; Eminentiſſ. in loco conſtitutis, ornamenta tantum eſſe, aut ſi mauis adminicula dignitatum, quibus ſe præſertim extollere debẽt,

& in

& in antiquum familiæ suæ decus asserere.
Quod si alicuius exempli confirmatione indiget, non aliud equidem magis insignè, quàm Plinij senioris eligere possum, vel debeo, ille enim, non modo in omni vitæ actione exercitatissimo corpore fuit, sed primis annis nobilium adolescentum more causas aliquandiù actitauit, mox amicitia principum vsus, maxima officia gessit, & ea in primis, quæ illi delegata fuere ab Imperatore Vespasiano, equestribus etiam munijs industriè functus est, procurationesq; splendidissimas, atq; continuas summa integritate administrauit, ac demum Mesinensis classis præfecturam susceperat, cum in ardẽtem Vesuuium Liburnicis aduectus; vi puluetis, ac fauillæ oppressus est, annum agens sextum, & quinquagesimum, cũ interim hæc omnia ciuilis vitę munia sic amœnitare studiorum temperarit, vt ipsis gradum sibi fecerit ad amicitiam principum; & grandi illo Historiæ naturalis opere, tot dignitatum splendorem non mediocriter auxerit; quod item fecisse depræhenduntur Iulius Cæsar, Cato, Tullius, Varro, Plinius nepos, Simachus, & quicunq; inter priscos extitere nobilissimi, sapientissimiq;
Sed ne profectò parum consultè antiquorum

exempla

exempla tibi ad imitationem propono, qui domesticum habes, ac familiare in Eminentissimo Cardinale patruo tuo, cuius singularis doctrina non se parietibus alicuius Palatij continuit, aut publicæ tantum concionis applausu, librorumvè compositione innotuit, sed maximorum munerum, quibus se iam à teneris annis totum deuouerat, in Fano fortunæ, Macerata, Firmo, Vrbe veteri, Marchia Anconitana, Comitatu Venesino, Belgio, Gallia, ac rursus in Italia administratione; quibus in locis sic facundè locutus est coram populis, & potẽtissimis Principibus; sic erudite, de legibus disseruit cum in Tribunalibus sederet, & de rebus Theologicis, cum inter subtilissimos Louanienses, ac Sorbonicos Doctores versaretur, sic denique prudenter in omnibus se gessit, vt nemini omnino dubium esse debeat, quin illis omnibus, qui vnica tantum doctrinæ laude floruerunt, Palmam facili negocio præripere potuisset, nisi satiùs habuisset longè honoratiorẽ familię suę dignitati, & immarcessibilem ex tot sapienter administratis legationibus asserere. Huius igitur non alterius cuiusquam vestigijs tibi insistendum est, Fabrici Comes, & quantum se vires, ac ingenij conatus extendere pos-

 sunt.

ſunt, quantum ipſa efficere induſtria, tantum, etiam tibi deinceps enitendum eſt, vt animũ legum, ac Theologiæ ſtudijs abundè inſtructũ, confirmatumq; ad augendum, & illuſtrandum, per nouos honores familiæ tuæ decus poſſis afferre; qui ſtudiorum tuorum finis eſſe debet, non autem ille, quem tenuioris fortunæ homines, & huic vni voluendo litterarum ſaxo alligati ſibi conſtituunt, dum ſterili plerunq; vena carmen aliquod fundunt, aut periodis orationem librant, vel libellos componunt queis potentiorum gratiam ſibi cõciliare poſſint, aut famam, quam vix aliter poſſent, acquirere. Hoc vero præſtantiſſimæ vitæ inſtitutum, quo liberiori pede ſubeas, & maiori cum facilitate, & elegantia, non erit opus mea quidem ſentẽtia, faſtidioſum, aut in quo plurimum ſudoris, & laboris impendas, poſtquam manſuetiores Muſas ſanctiſſimè iam coluiſti, nihil puerile, aut leue, nil inconſideratum, aut inane, præteferens, tùm maturè ijs te artibus dedidiſti, quę ſunt ad virtutum apicem, omniumq; laudum verticem, non fallaces duces, atq; anteſignanę, vt omittam, quod in hac conſideratione haud vltimo loco recenſendum eſt, te videlicet ijs parentibus eſſe natum, quorũ ſi veſtigijs inſiſtas,

non

non possis omnibus non sapiẽtissimus existere. Quo facilius intelligo paucis mihi transigendum esse, de nonnullis rebus, quæ sicuti furtim in faciles iuuenum animos ex prima institutione irrepunt, sic illas diuturna iam obseruatione non minimum obesse depræhendi, quo minus illi post tot epotas lucubrationum fuligines, sanum colorem suis actionibus inducere possint, aut bonæ mentis specimen aliquod exhibere; Eiusmodi verò sunt nimia quædam morum facilitas, & vitæ innocentia, qua prorsus inepti redduntur homines, ad omne genus negociorum, dum in Republica Platonis, aut inter Satyricorum censuras, & Stoicorum præcepta enutriri, nihil ferre, vel audire possunt, nisi quod rectæ rationi videatur è directo consentaneum, vnde si quis illos postea conuitio feriat, si quis argute lancinet, aut dicterijs impetat, muti sunt, nihil habent, quod respondeant, nisi forsan illa, quæ nimia grauitate, aut intẽpestiua eruditione risum concitent; Tum si quis se laudat præ modum, atq; efferat auscultantibus ipsis, si quis Regem, Tyrannumvè beatum prædicat, si quis latifundia mille iugerum possidere se iactat, si quis generis claritudinem repetat à tritauo, desipere hos omnes

credunt, & effusius rident, nescio vtrum, quia nimis insolentes, an quia nimis deliri, Proximè huic intemperiei assidet nimia credulitas, cuius origo non aliunde profectò, quam ab ijsdem primæ institutionis fontibus repetenda est, in hac siquidem, dum adolescentes magni compendij loco habent omnes Poetarum fabulas ad vnguem intelligere, Centaurosq; & Syllas biformes, ac Hesperidum hortos suis in carminibus vsurpare, ridiculis sensim narrationibus, & historicorum nugis sic assuescunt, vt quę posteà dicuntur non modo de Troianorum gestis, aut Æneæ nauigatione, sed ridicula, & absurdissima quæquè, sine delectu, vel cęsura, recipiant, vnde tandem in istud incommodi deueniunt; vt vel perpetuò metu, ac terrore discrucientur dum lemures, & spectra, & noctium occursacula, Parædrosq; & Cobalos cur non etiam Empusas? passim ac vbique locorum obuersari sibi persuadent; vel facillimè decipiantur, dum Pseudomagis, Astrologis, Cabalistis, Artificialis memoriæ, Artis Lulli, Encyclopædiæ, Alchymiæ, & quarumuis diuinationum, nouarumq; artium professoribus, aut verius pecuniarum æruscatoribus faciles nimium, ac bibulas aures adijciunt:

Vel denique parum emunctæ naris habeantur, dum quæ sibi constare non possunt, quævè sunt impossibilia, & ridicula loquuntur, aut credũt. Non minima quoque studiosorum pernicies, & morbus haud curatu facilis, in scientiarum vsu, & recta earundem applicatione versatur; Quosdam enim videre est, sic penitùs imbutos eius doctrinæ documentis, quam primum in schola licet casu suscepere, vt ipsos deinde, nec ratio ab errore, nec libertatis amor à seruitutis turpitudine, nec constantia veritatis ab obstinatione, pertinaciaq; reuocare possint; Itàq; si forte in Peripateticorum deambulationem venerint, magnas statim hominum admirationes, magnum fuisse virum Arist. & quem natura nihil celauerit, nulla res deceperit, nulla morum, aut doctrinæ labes deturparit persentisces; Si Stoicorum porticus subierint, nihil vno Zenone in vita constantius, nihil in philosophia admirabilius, aut diuinius fuisse tibi persuadebunt: Quod si, proh malum, in delicatos Epicureorum greges, de Deorum otio interpocula philosophantes inciderint, asserent continuò, Epicurum vnicum auctorem esse, Deumq; & beatæ, & fortunatæ vitæ, Platonem verò, Aristotelem, & reliquos philoso-

phorum greges, præ hoc vno ſtultos, & deliros exiſtere; Atq; feciſſet vtinam natura, quæ nobis tàm diuerſas mentes indidit, vt iſtis generalibus philoſophorum ſectis pertinaciæ, ac cõtumaciæ noſtræ finis imponeretur, non profectò, tot inter contentiones inaniſſimas ſapientiæ, & veritatis, fraudis vero, ac ſtultitiæ pleniſſimas quotidiè verſamur; nec ſapientiſſimi Religionis noſtrę ductores odio pluſquam Vatiniano inter ſe digladiarentur; dum ſuos quiquè Doctores odioſa prorſus æmulatione inter ſe conferunt, ac Stentorea nonnunquam vociferatione reliquis pręferre nituntur, verum huc ſtultitiæ deuenimus, vt quamquiſq; ſibi philoſophiæ, alteriusvè profeſſionis ſectam delegit, quamuis ea ſit plerunque inepta, aut à veritate aliena, totus tamen mente, & animo ad hanc adhereſcat, indignius reputans ſeruire corpore, quam animo. Alios etiam intueri licet, qui diuerſo erroris generis in tranſuersũ acti, quid quid ſolidi ab optimis auctoribus accepere, illud tandem in fumos, ac nugas conuertunt, ſimiles ægrotanti ſtomacho, qui cibos omnes etiam ſuauiſſimos, & laudabilis alimenti, non in ſuccum alendo corpori neceſſarium conuertit, ſed in flatus, aut bilioſos humores reſoluit,

qui

qui pro vt in cerebrum, aut viſcera feruntur, illis tormento eſſe ſolent non mediocri. Nec vnius tantum alicuius ſcientię profeſſores, hęc peſtis infeſtat, ſed omnium fermè conatus, ac vota deludit, nam quotus quiſque eſt grammaticæ rudimentis, & humaniorum litterarum tinctura, vel mediocriter imbutus, qui non otio & ingenio ſuo abutatur, aut in vocularū quarundam proprietatibus moroſè tractandis earundemq; ethimologia ſuperſtitioſè inueſtigāda, vel in anagrammatis, anacroſtichis, Andræcruceaſmis, Pangrammatis, Diaulis, verſibus anguineis, recurrentibus Leoninis, centonibus, & eiuſmodi gerris, ac difficilibus nugis. Aut ſi paululum altius ſapiunt in quæſtionibus illis euentilandis; quæ grammaticorum cruces, aut potius bonæ mentis ſcopuli, vada, ſyrtes, meritò vocantur; quales ſunt illæ, quibus Tiberius genus iſtud hominum torquebat, quærendo ab illis; quænam fuerit mater Hecubæ; quid Syrenes cantu dicāt? Achilli quod nomen, quando inter Virgines latibat? quis prior Dies, aut Nox, malleus, aut incus, gallina, an ouum; quot vini cados Æneæ dedit Aceſtes? quo pede Æneas naui egrediens Italiam attigit? qua primum manu ſe ſubleuauit

Brutus,

Brutus, cum in terram cecidit, ex oraculi voluntate? Anacreon vinosior, an libidinosior fuerit? Thaurus, an Vacca signum sit in Zodiaco, atque adeò, vt nostri temporis quasdam delibemus, Virgilius, an Vergilius dicendum sit; Epistola, vel Epistula, ninsi, vel nisi; Omnipotentis Olympi, an Omnipatentis? Trita pharmaca, an tetra; ocna, ac ornus; magistra cupa, an culpa; inficetus, an infacetus; Seruator, an Saluator, Mœcenas, an Mecænas, endelechia, vel entelechia, & similes alię, de quibus sic acriter, & infenso animo depugnauere Agellius, Philelphus, Politianus, Budæus, Lambinus, Muretus, vt non mouere fluctus in simpulo, nec digladiari de puncto, vel accentu, aut virgula, sed tanquam de regno totis inter se viribus concurrere, & omnia susq; deq; inuertere viderentur: quotus etiam philosophorum est, qui vel in Dialecticæ summulis, & parua Logicalia, vel in superstitiosas rerum naturalium obseruationes, ac magiæ secreta non impegerit? Sed quis etiam Theologorum non se libenter, ac facile Scholasticis ambagibus accomodauit? tam procliuè est à virtutibus iter ad vitia, tàm facilis gradus à sapientia ad amētiam: vltima denique litterarum pernicies, &

calami-

calamitas, quę magis quam vlla praecedentium studiosis hominibus infesta est, dum bonae mentis functiones lædit, iudicijq; vim penitùs destruit, & labefactat, est quidam animi stupor, aut potius hebetudo, quæ nos recentes adhuc à scholarum disciplina, nec erroribus hominum, rerumq; vicissitudinibus dignoscendis assuetos, omnium opinionum torrente violenter inuoluit, trahitq; tandiù cum cæteris præcipites, quousq; sapientior aliquis ausus attollere contra mortales oculos, sic indecore ruentibus obsistat, facemq; veritatis, & sanioris iudicij periclitantibus accendat, ad quam postea tanto cum impetu reuertimur, vt nobismetipsis ludibrio simus, & exemplo summæ leuitatis, ac ignorantiæ; Hoc verò quin sæpissimè contingat, nemini dubium esse potest paulò acuratius in superiorum temporum historiam inquirenti, in qua videre est sic ineptos aliquãdo fuisse homines, sic aurium sensu, ac animi iudicio destitutos, vt post habità Vergilianæ dictionis elegãtia, rythmicos versus elegerint, qui tum primum ab auctoris nomine Leonini appellati sunt, suauiusq; ac maiori cum dulcedine, & voluptate cantillarint carmen hoc, vtrobique tinniens, & Echoinum,

Cum moritur diues, cõcurrunt vndiq; Ciues,

quam placidum istud, & omninò delenificum
Purpureus veluti cùm flos succisus aratro
Languescit moriens,
Et nihilominus pauci admodum extitere, qui toto illo trium, aut quatuor sæculorum tempore, quo furor ille grassatus est, carmen antiquę monetæ percuterent, sibiq; melioris æui Poetas ad imitandum proponerent, tanta est mentis vbique penuria: eodem propè tempore Philosophorum scholas sophistica labes, Theologorum vero pulpita, scholastica disputandi methodus non minori damno, ac pernicie inuaserant; quæ studiosos omnes incredibili propemodum concursu, & applausu communem insanientes insaniam, ad superioris sæculi principium detinuere; & si rectè calculum ponimus non deest hodie similis quædam intemperies, quæ Scholasticæ loco Casuistarũ mentes exerceat, quasi fatum esset eruditorum, morbo semper aliquo detineri, aut in errorem grauissimũ impingere, cuius nemini in mentem venire solet, nisi cum hic ad extremum deductus, seipsum tandem prodit, ac manifestat; eiusmodi autem esse censeo, vt exemplorum congerie, melius dignoscatur periculum, studium illud, quo linguarum professores, reliquarum origi-

nem ab antiquiori aliqua, & primaria, aut vnius tantum ab altera repetere conantur; & Ciceronianæ dictionis imitandæ desiderium, quod iam diù cessauit; & amorem illum, qui Italos homines adeò suę linguæ exornandę cupidos, non ita pridem reddiderat, vt de Latina conclamatum esse multi iam persuasum haberent; & ingentem pruritum inuertendi, ac restituendi optimos auctores, qui nunc maxima intemperie Criticorum mentes exagitat, & eo tandem nos deducet, vt primæ tantum, ac antiquissimæ librorum editiones optimæ censeantur; & nimiam prorsus, ac morosam Italorum curiositatem in peruestigandis optimæ poeseos legibus, & artis ipsius methodo, velut ab inferis per mille difficultatum ambages reuocanda, quasi Arist. & antiqui omnes in ea cæcutierint, aut non consultius iudicarint, ea tantum præscribere, quæ ad artis constitutionem faciunt, quam tot subtilitates proponere, quibus, non tam illustrantur recentiorum poemata, quam exercentur Academiæ; queis omnibus si reliquarum artium intemperies, & illas præterea, quæ falsis in rumoribus consistunt cùm exactè non discutiuntur accensere vellem, dies me citiùs deficeret, quã oratio: cum nulla

scientia

ſcientia illarum ſit expers, nulla vitæ noſtræ ætas immunis, aut libera; ſed non opus eſt totum Mare ebibere, vt an illud ſalſum ſit depręhendatur, nec cenſoria virgula donatus ſum, quemadmodum Ariſtarchus, vel Ariſtophanes, vt os in Cœlum ponam, multàq; ſimiliter in ſuperioribus diſciplinis veru, ac obælo, & aſteriſco digna pronunciem. Atq; hi ſunt pręcipui ad prudentiam, & bonæ mentis adeptionem obices, in quos non admodum rarò ſolent deferri, & naufragium facere, qui ſtudia ſua impetu potiùs, & naturali propenſione, quam ſapientiſſimi alicuius præceptoris conſilio moderantur. Quanquam non dubito, quin plures alij inueniri poſſint, ſed quoniam ipſi veluti priorum confectarij ſunt, nec periculum intentant, niſi ſuccedaneum peritiores medicos imitabitur, qui ſympatheticos, & ſymptomaticos affectus, non aliter quam propriorum, & idiopaticorum inſtituta curatione tollendos eſſe ſignificant; quamobrem licet parum honeſtè, ac verecundè poſſint huic nimiæ facilitati, & morum integritati, quam ſupra deſcripſimus, certi fines, ac limites aſſignari, mos tamen gerendus eſt huic Horatij præcepto.

Inſani ſapiens nomen ferat, æquus iniqui.

Vltra

Vltra quam satis est, virtutẽ si petat ipsam.

Et diligenter præcauendum, ne virtutes, quæ nobis tanquam instrumenta datæ sunt ad retinendum honorem, vitiorum continuò infamiam nobis, ac dedecus afferant, quemadmodũ illis contigere solet, qui in fæce populi, & medijs in Vrbibus inter mores hominum inquinatissimos viuentes, antiquissimæ seueritatis exẽpla memoria repetunt, indignanturq́; non omnia, secundum Phocilidis, aut Pythagoræ, vel Theognidis, & Catonis disticha procedere, quod equidem incommodum non aliundè procedere videtur, quam ab educationis illiberali modo, siquidem dum adolescẽtes inter Ætatis aureæ fabulas, & Curiorum, Fabiorum, Scipionum virtutes adolescunt, nihilq́; de cæterorum vitijs audiunt, nec illa etiam vllibi gẽtium existere sibi persuadent; vnde sequitur posteà, cum tot deprauatos, & abnormes viuẽdi ritus conspiciunt, tot dissimiles Xenofontis Pædiæ, & Platonis Reipublicæ hominum consuetudines, vt non aliter stupeant, hæreant, titubent, cæcutiant, quam aues implicitæ visco, quam ad Solem Vespertiliones, vel Bubones, dum inepto cantu reliquis volucribus sunt ludibrio: Hoc autem non perinde se habebit, si

prout

prout ſub initium iſtius ſyntagmatis admonui, iuuenes in propria, aut alterius priuata domo erudiantur, vbi quidquid in Ciuitate committitur oculis vſurpare poſſint, & quæcũquè de hoc, vel illo dicuntur audire, vt ſic paulatim cunctis rebus aſſueſcant, poſſintq; quantum laudis, & gloriæ in virtute ſequenda repoſitum ſit, ex vitiorum intuitu cognoſcere: qua in re non minimum etiam iuuari poſſunt continua Hiſtoricorum lectione, modo tamen ipſa cum doctiſſimo præceptore inſtituatur, qui ipſorum ſententiæ, ac narrationi lumen afferat: principum intentiones, bellorum euentus, præclaras, aut indecoras militum actiones, conſilia Ducum, clades, victorias, triumphos, obſidiones, ſtratagemata, ac demum ſingula quęque penſiculatim examinans, illuſtransq; aut ſimilium comparatione, aut acri cenſura, atq; iudicio, aut tandem ampliori eorum, quæ per ſe obſcura videri poſſent declaratione; mirum eſt enim quantum eiuſmodi lectio vtilitatis afferat, quantumq; ſe iuuenum animis cum pulcherrima ſimul diuerſarum rerum cognitione, penitus inſinuet, ac diffundat; qua poſtquam ipſi ſemel intincti ſunt, & leuiter imbuti, nihil amplius ſtupent, nihil verentur; Sed ſibi

tantum

tantum regulas bene viuendi præscribentes, quidquid ceteri fecerint non magis certè, quã de rebus, quæ ad se nihil pertinent offenduntur. Nimiæ verò crudelitati remedium esse posset, si præceptores fabularum explicationẽ cum earundem historia coniungerent, monerentquè diligenter, ac curiosè adolescentes, quid per Centauros, & Scyllas, quid per Faunos, & Empusas in Priscorum Mythologia sit intelligendum; quod equidem non solum metu, ac perturbatione, ipsorum animos liberaret, sed eos ornaret insuper, ac instructiores redderet, præclarissima antiquioris philosophiæ cognitione, quam velut per manus acceptam ab Homero, Hesiodo, Orphæo, Platonici, & omnes prætereà Magiæ naturalis, ac vtriusq; Cabalæ, & Chymiæ professores, suis in compositionibus, quas eiusmodi figmentis plerunque depingunt, ac exornant, sapienter retinuere; vt minimè pro nihilo ducenda sit, quorundam nostræ tempestatis hominum sententia, dum contendunt, haud mediocrem eius eruditionis partem, qua se plurimum iactant, & extollunt, qui inter humaniorum disciplinarum, ac Philosophiæ, Theologiævè professores, altius reliquis sapere depræhenduntur,

in huius-

in huiusmodi fabularum explicatione totam versari. Veruntamen, si quod ingenuè censeo libere fatendum est, debile præsidium in hac docendi ratione constituo, nisi iam grandior factus iuuenis, & communis doctrinæ stadium emensus, animum deinde seriò applicet, ad pręcipuam illam non solum benè moratæ; sed etiã verè beatæ, & sapientis vitæ procreatricem, veritatis inuestigationem, sine qua, nihil neque litteratum, neque prudens, neque liberale, neque magnificum, potest existere; est enim velut lumen, quo vitæ actiones omnes illustrantur, & hoc quidem diurno sydere tanto potentius, quod Sol iste oculis tantum, veritas autẽ mentibus lucem, atq; diem affert, atq; hic facit, vt res quales sunt, tales etiam cernantur; illa vt quod sunt, id illud ipsum sint; sed hoc lumen non ęque ex omni parte diffunditur, nec se pariter omnium oculis accommodat, magnas illud mentes requirit, & cœlestis particulæ pleniùs compotes, ac in mundi Scena eruditas, quæ nullius placitis astrictæ, nullius opinionis tenaces, sed sui iuris, ac liberæ per omnium scientiarum dogmata ferantur, per mundorum systemata obambulent, per rerum vicissitudines exerrẽt; quęcumq; sunt, fuerunt,

aut

aut erunt, ad examen vocantes, vt de ipsis quod è re videbitur esse apud se constituant, atq; ex ipsorum diuturna, & diligenti consideratione, bonæ mentis habitum induant, cuius posteà beneficio rectè, sapienterq; possint de singulis rebus iudicare, & quid in illis verum, aut falsum, quid rectè rationi conueniẽs, aut absurdum reperiatur depræhendere. At verò quoniam nobis non licet esse tàm beatis, vt anima nostra à prima sui origine tales, tamquè eximias dotes secum in lucem afferat; mutuetur illas opportet, accipiatq; vel à se ipsa, dum largiori, vberioriq; rerum cognitione informata est, vel à sapientissimis præceptoribus, quorum auxilio licet se destitutam inuenerit, non est tamen quod de spe decidat, bonæ mentis consequendæ, si nonnulla apud se statuat, quæ velut bases, ac fundamenta esse debent omnis ingenuæ, veræq; liberalis, & præstantioris doctrinæ, ac primum quidem est veritatem, de cuius tamen possessione vix vllus est, qui se non plurimum efferat, submersam adhuc in Democriti puteo latere, nec se mortalibus oculis conspiciendam vnquam exhibuisse, quo fit vt vera Iunonis istius imagine frustrati, solas imaginationis nostræ nubes am-

plexemur, ex quarum postea compressione non Centauri quidem prodeunt, sed tot sententiarum, & opinionum, quæ nos vicissim, ac pessimè exercent partus abortiui; Secundum est nihil in hoc mundo stabile esse, nihil firmum, aut inconcussum, sed omnia vicissitudinibus agi, & successione quadam, artes, regna, scientias, sectas, Cœlos etiam, terras, ac maria conuerti, vt constãs æterna, positumq; lege sit, in mundo constans, ac perpetuum esse nihil; ac proinde stulta redduntur, & subuentanea plerunque hominum vota, dum audent, vel scientijs, vel legibus, vel Imperijs, aut quibusvis rebus, quarum amore capiuntur, de perẽnitate gratulari; cecidere quondam Democritus, & Empedocles; cecidit Pithagoras; Stoicorum Porticus, fermè tota diruta cernitur Platonis Academia, araneis, & squalore obsita est, ac mucida, & tibicine circumquaq; fulta; in Epicureorum desertis agris, filix, & steriles dominantur auenæ; Aristoteles paulò firmius stat inixus religionis nostrę arbori, quam tamen velut Hedera occultè destruit, ac depascitur; sed cadet ipse nihilo minus, quam cæteri, & qui foueam illi prępararant, ac næcem intentant, Telesius, Patritius, Cam-

panella, Basso, Gassendus, suas quoque vices habebunt: Eadem lex Imperijs etiam posita est, quorum nullum vnquam potuit ab antiquissima memoria ad hoc vsq; tempus perennare, non Assyrium, non Persicum, non Græcum, aut Romanum: Eadem quoque Ciuitatibus imminet,

Atq; vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Nec familijs, ac nominibus parcit, quibus mors quotidie venit, non secus, ac monumentis, & ipsismet hominibus, qui quidem non particularibus tantum, & sporadicis morbis obnoxij sigillatim pereunt, sed incendijs, eluuione, peste, bello, fame, non aliter prorsus, quam vites grandine; aut segetes vrente vento prosternuntur, demetunturq; per saturam, quod equidem exemplo nobis esse debet, non adeò pertinaciter, quemadmodum fieri consueuit, quidquam statuendi de naturæ ordine, ac vniuersi legibus; sed iugi, & assidua eiusmodi rerum meditatione, cogitationes potius assumendi, quibus mens nostra, velut in mundi centro constituta, res omnes circum se volui intueatur stabilis semper, semper suî iuris, & imperterrita. Tertium quod ad bonæ mentis acquisitionem non parum facit illud est omninò, quod

nò, quod prisci sapientes sub imagine Protei πολυμορφου nobis latenter insinuare voluerint; nimirum antiqua fermè omnia esse commentitia, rerumq; primordia, nisi quæ in libris diuinis leguntur, nulla esse constantis, ac non sublestæ fidei; vt non immeritò Arnobius cum aduersus paganos disputaret, in hæc verba proruperit: *Falsitatis arguitis res nostras, & nos vestras arguimus falsitatis, sed antiquiora inquitis nostra sunt, ac per hoc fidei, & veritatis plenissima; quasi vero errorum non antiquitas plenissima mater sit, & non ea peperit res eas, quæ turpissimas Dei notas ignominiosis concinnauerint in fabulis?* Vnde non modo ruunt, quæ de genealogia Deorum, ac Heroum facinoribus Homerus, & alij cecinere; sed quæ de regnorum, populorumq; ac Ciuitatum originibus non infimæ etiam notæ retulerunt historici; gentes siquidem, pleræq;, & nationes, ignaræ vetustatis, & veræ, propriæq; seriei temporum, fabulosas quasdam origines confinxerunt, vt Thessali, qui ex lapidibus ortum suum repetebant, & Arcades, Athenienses vè, quorum hi, se αὐτόχθονας esse, illi vero astris, & Luna priores inepte asserebant: Sanè nullũ adeò in historicorum lectione infantem esse,

censeo,

censeo, qui non statim videat, Herodotum, & Diodorum Siculum, vt de alijs taceam, initio suorum librorum caliginosa quædam fabulamenta nobis, & offutias obijcere, quinimo Titus Liuius quamquam istis multò verecundior, cum Romanæ Vrbis, adeòq; Romuli incunabula recenset, fateri alioqui cogitur veterum scriptorum commenta, qui vt magnis Auctoribus suas Ciuitates commendarent, vsi sunt hac venia, quam illis concedere æquum existimat, vt nimirum miscendo humana diuinis, primordia Vrbium augustiora faciant, Nec mirum certè, cum & in ijs, quæ nostra ætate, vel nonnunquã nobis videntibus accepta sunt, plerique scriptores oblique stylum accomodẽt, ac ambages, & mera somnia loquantur tam vacui capitis nos esse reputant, qui illorum nugis aures adhibemus, aut potiùs tam se non bonæ mentis compotes ostendunt, dum libros Euclionis domo persimiles componunt, quæ inaneis tantum repleta erat, ac araneis, vnde suspenso pede, magnaq; semper adhibita cautione inter tot non modo historicorum sed omnium ferè scriptorum mendacia incedendum est, quo minùs ipsorum telis, velut culices irretiamur, detineamurque. Quarum quod à

 paucis,

paucis, aut à nemine potiùs animaduersum fuissem rari satis non valeo, est, naturæ vim ordinemq; ità prorsus se habere, vt omnibus in rebus aliquid excrescat sordidum, & lutulentum, quod tolli, recidique conueniat, atq; ea causa fruges, herbas, arbores, ferrum, terram, aquam, hominum denique, atque animalium corpora purgari, quæ vnica causa est cur veteres Mythologi prodiderint Gallos illos, Phrygios Ministros Cybeles, quam terram dixerũt exectos fuisse genitalibus, ostendere siquidem voluerunt, omnibus in rebus, quæ terra gignerentur, aliquid increscere, quod esset continuò amputandũ; eademq; ratione, Castorem animal Berecinthiæ Matri, quam, & terram appellabant, dedicãdum esse censuerunt, quia perrumpere sibi genitalia ipsa, morsuq; perstringere feratur: Quod cum in cæteris rebus verum, tùm sanè in scientijs, & artibus verissimum depræhenditur, quarum nulla fermè est, quæ postquam homines circa ea, quæ in se vtilia, ac essentialia sunt aliquandiù occupatos detinuit, eosdem in ea, quę merè superflua sũt, ac inepta, & ridicula non præcipitet, quamquã illud non tam ab ipsis artibus procedat, quam ab ingenij, mentisq; nostræ natura, quæ cum

ignei

ignei cuiuſdam vigoris ſit particeps, & à cœlis in terrenum carcerem demiſſa, vtriuſq; elemẽti naturam retinere ſolet, & à Cœlo, vt nunquam quieſcat, ab igne, vt cuncta rimetur, ac penetret, vlteriuſq; ſemper procedat, obtinere; vndè poſtquam alicuius ſcientiæ regulas, methodumq; ac Syſtema compræhendit, nihilq; vltra cum ratione, & fundamento in ipſa inuenire poteſt, ecce quam primum ad inania ſe demittit potiùs, quam quieſcat, & cucurbitas pingit, laruaſq; ac lamias turres, & pectines Solis, ſeù mauis ſomnia, vanaſq; & imaginarias artes, quæ non plus habeant in ſe veritatis, quam ipſarum Auctores bonæ mentis, & judicij: atq; inde eſt, quod ſcientias vix vnquã ſinceras, ac certis limitibus definitas habere poſſimus cum Grammatica, vt ab illa primum incipiam, non ſolùm quæſtiones friuolas, de quibus ſuperiùs dictum eſt, ſecum annexas habeat, ſed onomantiam inſuper, alectromantiam, & dactylomantiam, quæ diuinationes sũt, ex fortuito litterarum, ac nominum concurſu excogitatæ; Rhetorica non modo præſidium quęrat in Ariſt. Quintiliani, vel Ciceronis pręceptionibus, ſed in ſubſidium aduocet artis Notoriæ orationes, imagines memoriæ artificialis,

ficialis, rotas Lullij, Theatrum Iulij Camilli, Typocosmiam, Syntaxes Gregorij, Encyclopediæ regulas, & si quid est aliud eiusmodi vanissimum; Dialectica lubenter se exerceat in summulistarum ampliatione, restrictione, obligatione, suppositione, & gerris similibus, ac sophismatis; Musica denique suos concentus, & modulos ad Cœlestis cuiusdam harmoniæ imitationem componat; vt reliquis artibus prætermissis ad scientias maiores, ac velut reliquarum matrices deueniam, inter quas cum Physica, Medicina, necnon etiam Theologia præstantissimæ semper habitæ sint, sic quasdam appendices post se trahunt, quæ licèt primo aspectu non indignæ videantur studio, & inuestigatione sapientum, dum Astrologia conatur quidem superiorum in inferiora influxum, & dominatum recludere; Magia verò naturalem Philosophiam, à veritate speculationum ad magnitudinem operum reuocare contendit; atq; etiam Chymia in se suscipit, corpora ipsa inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere; quibus demum adiuncta Cabala totius diuinæ scripturæ mysteria recludere, ac palam exhibere conspicienda profitetur; ipsæ tamen tales in se, & in interiori sua ratione

ne esse depræhenduntur, vt plus habeant ex phantasia, & fide, quam ex ratione, & demonstratione; quare consentaneum est eti m arbitrari vias, quæ ad earundem fines deducunt plenissimas esse erroris, & nugarum, nosq; tandem per varios, ac labyrintheos plexus ad iudiciariam, magiam superstitiosam, & alchymiã deducere; quas omnes cum enumeratis suprà cæterarum artium, velut sordibus, & excremẽtis, ad pannuceas Baucides, & Planos, Agyrthas, Æruscatores, Scurras, Fumiuendulos, Nebulonesq; Circumforaneos, quibus velut hamo lucrum expiscentur, & infami, ac propudiosæ vitæ suæ consulant, ablegandas esse censeo; Simulq; monitos velim ingenuæ sortis adolescentes, ne se talibus vnquam nugis irretiri patiantur, si bonæ mentis opinionem, ac sapientiæ adipisci student, aut semel adeptam retinere. Quintum, ac postremum, quod non modo velut prçceptum ad bonam mentem, sed tanquam etiam remediũ affero ad illud, quod primum in studiorum vsu homines peccare supra notaui; verum philosophandi genus insinuat, iudicio, & existimatione rerum liberum, non autem opinione, aut affectione constrictum, à quo immane quantum illi discedunt,

qui

qui primum ante tenentur astricti, quam quid esset optimum iudicare potuerint, quiquè infirmissimo tempore ætatis, aut obsequuti amico cuidam, aut vna alicuius, quem primum audierint oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quamcumq; sunt sectam, quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhærescunt, ex quo hic verum sit, ac rectæ rationi consentaneum, tàm Hercle vident, quàm Solem Cimmerij, aut qui in illuni nocte ambulant iter dispiciunt: & verò si in his emendis, & contrahendis, quę ad corporis vsum, & cultum pertinent tantum diligentiæ adhibetur, vt non nisi magno cum delectu quidquam emas; nec si mercator aliquis merces suas, quas venales exhibet optimas esse iure iurando, confirmarit, idcirco plus eius testimonio, quam tuo iudicio tribuas, quanto maiori studio, & consideratione merces animorum, quas philosophi nobis venditant explorandas, & deligendas esse arbitraris? sunt autem illi ipsi mercatores, atq; institores sapientiæ; itàq; si quid in Platonis sermonibus, aut Archesilea Epoche commodum tibi, & vtile est, illud accipe; si quid boni in hortis Epicuri virescit, hoc collige; si quid melius Lycęum profert quantum-

quo-

quomodo videtur assume; si magis sunt vendibiles Zenonis, quam Aristotelis merces, ad istius Porticum diuerte; si omnes aliquid attulerint, quod tibi non mediocriter arrideat, hoc ipsum à singulis accipe; vni tantum veritati consequendæ vndecumq; illa haberi possit addictus, nec huius, aut alterius, Aristotelis, aut Platonis, Diui Thomæ, vel Scoti, Hippocratis, vel Paracelsi, Ptolomei, vel Tychonis opinioni mancipatus, sed liber, ac velut omnium iudex, & arbiter constitutus; sic enim eum oportet esse quisquis volet rectè, & constanter de omnibus rebus iudicare. His igitur quinque fundamentis, ac velut præcognitis quicumq; mentem, animumque informatum habuerit, is dubio procul magnos iam progressus in bonæ mentis adeptione se fecisse existimet; nihilq; vltra expectet, quo minus actiones illas edat in reliquo vitæ decursu, quæ ipsum à communi, vilissimaq; mortalium fæce secernere possunt, & in æternum commendare augustissima, rarissimaq; sapientis animi possessione. Et verò cum illæ ipsæ actiones in omni quidem hominum genere, sed pręsertim studiosorum elucescant, restat nunc paucis absoluam, quales se gerere debēt liberalibus studijs

addicti,

addicti, ne duobus morbis, quos postremum recensui simul cum reliquis corripiantur, diuexenturq́;. Quantum igitur ad illum spectat, qui in deprauato studiorum vsu consistit, dum leuia quędam, ac prorsus inepta sectamur, qualia sunt Ausonij, & Capiluporum centones, Diauli Mestrali; Rabani, Porphyrij Optatiani, & Moninij, Acrosticha, & quicquid eiusmodi ludorum excogitare solent adolescentes; quamquam de ipsis iam antea fusè dictum sit, addã nihilominus hic valdè mihi probari Alexandri Magni iudicium, ac præmium, in re non admodum dissimili. Hic enim hominem solo oris halitu cicera minutissima, ex magno interuallo in acum certissime infigentem, cicerum modio donari voluit, quo se ille nugator in tàm ludicrę artis fatuitate diutiùs exerceret: simili autem pręmio cur nõ digni sint, qui istas operosas ineptias sectantur, queis nec litteratior fit quispiam, nec melior, nullus sanè video? quamobrem, cum non modo turpe sit viros graues, ac eruditos leuia sectari, & cum per plana, ac æqualia iter facere possint, Caprarum instar per rupes, & salebras, ac abrupta incedere; sed odiosa quoque res sit difficiles habere nugas, & stultus sit labor ineptiarum; nun-
quam

quam debent adeò viles, & abiectas cogitationes assumere litterati, vt ad hæc fatua, & ridicula animum demittant, in quibus, qui se subtiliores ostendunt, hoc insuper obtinent, vt stultiores etiam iudicentur. Neque vero leuius peccare existimandi sunt, qui rerum ignoratione, imbecillitateq; mentis, ac inconstantia subinde fluctuant, popularium opinionum torrente illuc raptati, vndè se reducere non possunt absq; suæ existimationis graui iactura, & periculo, vt rectè dixerit Horatius.

Non qui Sydonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera succum,
Certius accipiet damnũ, propiusq; medullis;
Quam qui nõ poterit vero distinguere falsũ.

Præterquam, quod enim falsis opinionibus imbuti decipiuntur, & decipiunt, quod in viro sapiente, ac bono absurdum censetur, viam quoque sibi præcludunt ad vlteriorem rerum, ac causarum indagationem, quod est erudito homine prorsus indignum; quare vt huic malo obuiam eatur, effingendus est animus ad exemplar heroicæ fortitudinis, qui res omnes attentò despiciat, intrepidè exploret, acutè discutiat; non Multitudini credens, quia non tàm benè cum rebus humanis geritur, vt meliora plu-

ora pluribus placeant; Non Prophetis, nisi qui signa dederint, quoniam pauci Spiritu Sãcto agitantur: omnes fermè humore melancholico, fastu, vel intempestiua deuotione; non Astrologis, quia tot iacula cum emittant, mirum non est aliquod tangere non Alchymistis, quoniam ab ijs drachmam petunt, quibus thesauros pollicentur; non Famæ, quia tàm ficti, prauiq; tenax, quam nuncia veri describitur à Poetis; sed vni tantùm euidentissimæ, ac constantissimæ Rationi. Quomodo autem comparari possit egregia ista, ac prorsus heroica animi fortitudo, quæ bonæ mentis est soboles, ac fructus longe omnium suauissimus, iucundissimusq; frustra essem, si vellem hic dicere, postquam de ijs supra disserui, quæ ad istius bonæ mentis consecutionem omninò sunt requisita:

Atque, vt verum sit quod cupiosior erat hic locus, & dignior qui pluribus diceretur, quemque ego aliquando exactiori cura mihi puto dicendum, quando hic præcipuus esse videtur longi laboris, sollicitudinisq; in studia collocatæ fructus, nescio tamen, Fabrici nobilissime, quo modo æstus singularis mei in te amoris, dum me continuò ad hoc tibi muneris trãsmittendum sollicitat, hoc etiam effecit, vt paucio-

paucioribus illud elaborarem, & abſoluerem paginis, quam initiò fuerat mihi propoſitum: Certe impulerunt me vehementer egregia tua Virtus, & Nobilitas, quæ nihil infimum petunt, nihil ſordidum, aut commune, vt grandius aliquod ingenij donum honori tuo inſcriberem: Tuum eſt modò, Fortunatiſſime Iuuenis, ſic meis præceptis, ſic Patris amore, atq; indulgentia, ſic Parentum exemplis, ad ea, quæ te ipſo digna ſunt accendi, vt nouum in tuam familiam decus inferre poſſis, pręclaramque conſuetudinem in ea retinere, laudis non expetendæ modo; ſed conſequendæ.

F I N I S.

